

ДНЕВНИКЪТЪ

(стенографски)

на

XVII-то обикновено Народно събрание.

Първа редовна сесия.

ХІІ заседание, четвъртъкъ, 6 ноемврий 1914 г.

(Открито отъ подпрѣседателя г. д-ръ И. Момчиловъ, въ 3 ч. слѣдъ пладне)

Прѣдседателствующъ д-ръ И. Момчиловъ: (Звъни)
Моля г. секретаря да провѣри, кои отъ г. г. народни прѣдставители присѣдствуватъ.

Секретарь д-ръ Ф. Симеоновъ: (Прочита списѣка.
Отсѣдствуватъ г. г. народни прѣдставители: Георги Абаджиевъ, Недѣлко Атанасовъ, Салимъ Ахмедовъ, Григоръ Василевъ, Костадинъ Василевъ, Милушъ х. Вълчевъ, д-ръ Александъръ Гиргиновъ, Гочо Димовъ, Василъ Димчевъ, Иванъ х. Ивановъ, Илиа Кирковъ, Тодоръ Лукановъ, Коста Лулчевъ, Георги Миневъ, Никола Мушановъ, Никола Наумовъ, Василъ Николовъ, Иванъ Симеоновъ, д-ръ Паскалъ Табуриновъ, Константинъ Торлаковъ и Александъръ Христовъ)

Прѣдседателствующъ д-ръ И. Момчиловъ: Отъ 245 народни прѣдставители, отсѣдствуватъ 21. Има, слѣдователно, пужното число.

Обявявамъ засѣданието открито.

Прѣдседателството е разрѣшило на народния прѣдставител г. Иванъ х. Ивановъ 4-дневенъ отпускъ.

Съобщавамъ на г. г. народни прѣдставители, че е постѣпило едно запитване отъ видинския народенъ прѣдставител г. Тома Вълчевъ къмъ г. министра на желѣзницитѣ, почитѣ и телеграфитѣ, относително направата на товарна спирка при с. Мало-Мърчово.

Това запитване ще се съобщи на г. министра и, когато той бѣде готовъ, ще отговори.

Пристѣпваме къмъ дневния редъ.

Има думата г. докладчикътъ по проекто-отговора на тронното слово, г. Величко Кознички.

В. Кознички: (Отъ трибуната) Г. г. народни прѣдставители! Вчера чухме рѣчитѣ на трима водители на партии. Направи ми силно впечатление, на първо мѣсто, едно обстоятелство, което трѣбва да подчертая, въ тѣхна полза: нито единъ отъ тѣхъ не спомена нито дума за вътрѣшната политика на страната. Не че пѣма какво да се каже — добавямъ азъ — защото нѣма, не съществува едно такова идеално управление, щото да бѣде безпогрѣшно, особено въ

вътрѣшната политика. Но, ако г. г. прѣждеговорившитѣ не споменаха нищо, . . .

А. Коновъ: Казаха, че не желаятъ да говорятъ.

В. Кознички: . . . то азъ считамъ, че тия господа схващатъ голѣмитѣ интереси на отечеството, които сега, въ тия врѣмена, не изискватъ никакво дражене, никакво зачекване на дребнави въпроси, които не могатъ да доведатъ до нищо добро.

Но ако на тази точка можемъ да се спремъ и да кажемъ тѣзи думи, има и друга една точка, зачекната отъ единъ отъ тия оратори, която тоже заслужава нашето внимание. То е, че когато се говори за външната политика на страната, колкото по-малко се говори, толкова е по-добъръ, особено въ такива врѣмена, като сегашнитѣ, дѣто една излипна приказка може да донесе повече врѣда, отколкуто полза. Тѣзи думи на оратора сѣ правдиви. И ако си припомнимъ миналото, редъ години той се е явявалъ въ парламента да говори по отговора на тронното слово много надълго. Той се впусна надълго и сега; макаръ да прѣпорѣчва да се говори по-малко, ние видѣхме да изчерпа два часа въ говорене се именно за тази политика.

Г. г. народни прѣдставители! Главниятъ, принципиалниятъ въпросъ, върху който ораторитѣ се спиратъ, то е въпросътъ за неутралитета на страната. Когато се обяви общоевропейската война, неутралитетътъ за насъ дойде като едно спасително срдство, като едно щастие за самата страна. Този неутралитетъ се прие, безъ разлика, отъ всичкитѣ срдѣ на народа, и ние видѣхме, каква е неговата грамадна полза за народа. Дотогава, докогато други, ужъ неутрални държави, по една или друга причина, можаха да бѣдатъ вмѣкнати, може-би, безъ врѣме, въ война, България продължава своя миренъ животъ и върви къмъ успѣхъ и напредѣкъ. Нека азъ добавя, че това се дължи, на първо мѣсто, на нашето правителство, което схвана момента, разбра добръ върховнитѣ интереси на страната и провъзгласи този неутралитетъ.

Има господа, особено отъ опозицията, които не отдавна поискаха, ако не изцѣло да напуснемъ не-

утралитетът, то поне да отидемъ и направимъ нѣщо, което би могло да се счита като нарушение на този неутралитетъ. Прѣдложението бѣше: правителството да влѣзе въ прѣговори съ една или друга отъ воюващите групировки.

Друго нѣщо. Въ едно комуникѣ, което се издаде, нарича се правителството, задѣто то нарушило неутралитетътъ. Билъ обявенъ строгъ, лояленъ неутралитетъ, но билъ нарушенъ. Билъ нарушенъ заради туй, защото България била пропуснала известни хора да прѣминатъ отъ Германия въ една неутрална държава. И това обвинение излѣзе съ подписитѣ на нѣкои прѣдставители на опозицията. Менъ ми се струва, че това, което се извърши, е една капитална грѣшка, е едно некрасиво дѣло, и допускамъ, че самитѣ тѣзи господа, които подписаха това комуникѣ, трѣбва да съжаляватъ за това. Защото, г-да, даже да прѣдположимъ, въ красивъ случай, че има направено нѣщо въ полза на едната или на другата страна — каквото нѣма, азъ го отричамъ категорично — никой никога въ България не трѣбва да нализа и да обвинява правителството въ това, защото по този начинъ не се въздѣйствува, а се врѣди, по този начинъ се създава повече шумъ противъ България и не ѝ се принася никаква полза. Ние видѣхме, какъвъ биде реалниятъ резултатъ отъ едно такова съобщение на нѣкои отъ опозиционнитѣ водители: то се взе въ частъ отъ европейската преса и се коментира въ врѣда на правителството, въ врѣда на България — защото правителството сега прѣдставлява България, и въ този моментъ, когато то се обвинява отъ български, че е нарушенъ неутралитетътъ, врѣди се на самата България. Азъ нѣма да употребя изразитѣ на нѣкои отъ вѣстникитѣ, че това е едно прѣдательство, че не знаемъ кой си е искалъ даже да възведе слѣдствие и т. н.; съ тѣзи думи нѣма да си служа, защото поне азъ лично мисля и вѣрвамъ — и така трѣбва да бѣде — че всички въ България не можемъ да желаемъ нѣщо друго, освѣнъ нейното добро. Всички ние желаемъ и мислимъ за обединението на българския народъ, за постигането на неговия завѣтенъ идеалъ, само че може да има различие въ начина на дѣйствие. Това различие се подчерта отъ нѣкои отъ г. г. опозиционнитѣ шефове по единъ погрѣшенъ, по единъ врѣдителенъ начинъ. И ако има да се припише въ актива на тѣхната дѣятелностъ, откато се е обявила войната, нѣкакво зло, то е това най-големо зло — ако мога така да се изрази — което тѣ съ причинили на страната. Нека се надѣмъ по-нататѣкъ, че подобно нѣщо нѣма да стане, че за всѣки единъ, който и да е той, който мисли да врѣпоръчва една мѣрка добра и полезна за страната, който би съгледалъ, че това правителство не върви въ онзи пътъ, който е полезенъ за страната, има начинъ, по който да отиде да обясни. Помежду си, ние можемъ да си кажемъ грѣшкитѣ, но никога — ако има такива — не трѣбва да ги изнасяме на пазара, да ги посочваме на свѣта и да даваме орѣжие, да даваме материятъ въ наша врѣда на онѣзи, които ни мразятъ, гонятъ и прѣслѣдватъ.

Казахъ ви, г. г. народни прѣдставители, че прокламираниятъ отъ правителството неутралитетъ се прие отъ цѣлия български народъ, безъ разлика на партии и убѣждения, и че цѣлиятъ народъ до днѣнешенъ е доволенъ отъ него. Забѣлѣзахме по едно време, както казахъ и по-рано, желание отъ известни страни да се излѣзе отъ този неутралитетъ. Но, забѣлѣжете добръ, такава една мѣрка, която може-би въ основата си да цѣли нѣкое добро дѣло по понятieto на онѣзи, които я врѣпоръчватъ, въ широката народна маса не се прие симпатично; тази мѣрка остана въ рѣцѣтъ само на тѣзи, които я врѣпоръчаха, и нищо повече. Прѣдставете си, какво би било положението на страната, ако, слѣдъ обявява-

нето на общоевропейската война, бѣше на властъ едно правителство, което не можеше да устои на аспирациитѣ, на съвѣтитѣ, ако щете, на едната или другата отъ воюващите страни. Нѣма защо да го крѣимъ — това се знае и разбира — че, сигурно, ние сме съвѣтвани въ едно или друго направление. И ако имаме на властъ едно правителство, което безусловно да бѣде на разположението на една отъ групировкитѣ, ние досега или, може-би — азъ вѣрвамъ — още въ самото начало щѣхме да бѣдемъ възвлѣчени въ тая кървава разправа, въ която вече по-големата частъ отъ свѣта се е ангажирала. Истинѣ за България е, казвамъ единъ виденъ демократъ, че правителството на либералната кооперация управлява сега, че не е правителство, което до голѣма степенъ да бѣде русофилско или русофобско, защото, ако бѣше едното или другото, можеше да се направи наклонъ на страната. Азъ мисля, г. г. народни прѣдставители, тѣзи сѣмждения съ съвършено прави и всичко това, което е казано въ тѣхъ, е право, е истина. Политиката на строгъ и лояленъ неутралитетъ, която води сегашното правителство, ние ще трѣбва още да я крѣпимъ, да я крѣпимъ докрай, да оставимъ народа на своята мирна културна дѣйностъ, както се казва въ отговоръ на тронното слово. Ние прѣминахме войни, които ни доведоха катастрофа. Нашиятъ народъ видѣ, че отъ печалбитѣ, които той изнесе на своитѣ плещи, вслѣдствие на грамадитѣ жертви, които той даде, не можа да изтегли онѣзи облаги, не можа да постигне онова, което той желаеше. И нѣма да се намири сега човѣкъ въ България и най-малко въ срѣдата на сегашното правителство, който да се рѣши на една авантюра, да хвърли страната въ огъня, безъ това да е прѣдварително обмислено, безъ за това да има единъ сигуренъ шансъ за успѣхъ. Авантюрата нѣкога може да доведе добри резултати, и тогава тя е възхвалявана отъ цѣлия свѣтъ, а най-много отъ интересующитѣ се. Но има случаи, когато тя може да доведе до катастрофа, и въ такъвъ случай, по-добрь е да не става. Сега, при тѣзи международни сплетни, при развой на тая война, всѣка авантюра отъ наша страна ще бѣде, може-би, врѣдителна. Ние трѣбва да вѣрваме на здравия умъ на сегашното правителство, на досегашната политика, която то води. Нѣмаме причини да се съмняваме въ туй и нѣмаме основание да вѣрваме, че то може да създаде тази или онази дата, нѣмаме основание да вѣрваме, че то ще хвърли страната въ катастрофа, такава катастрофа, която да заличи България отъ картата на свѣта. По-добрь е България да запази това, което има сега, и да запази своитѣ сили, отколкото да изчезне, при желанието да постигне, може-би, не знамъ какви си идеали.

Но, г. г. народни прѣдставители, да-ли този строгъ и лояленъ неутралитетъ, тѣй тържествено прокламиранъ отъ нашето правителство и тѣй здраво слѣдванъ досега, може да отиде докрай? Нека залвимъ, при всичката добра воля на правителството и на народното прѣдставителство, да отиде докрай или не този неутралитетъ не зависи изключително отъ нашата воля и, ако събитията наложатъ, възможно е всичко да стане. Но азъ не се съмнявамъ, че за такъвъ единъ моментъ, ако той настѣпи, господата, които разпореждатъ съ сѣднинитѣ на България, не съ да не мислятъ, не съ да не сондиратъ, не съ да не разсѣждаватъ, какво може да стане и какви мѣрки ще трѣбва да бѣдатъ прѣдварително взети въ това или онова направление. Да се излѣзе, обаче, тукъ, отъ трибуната на Народното събрание, да се твърди това отъ единъ народенъ прѣдставител, който може да не знае това, или, азъ ще кажа, отъ самото правителство, не е тактично сега, въ сегашнитѣ врѣмена, и никой не може да иска и не може да желае това отъ правителството. Ние можемъ всички да

искаме от правителството, което пази този строг и лоялен неутралитет, да го пази докрай и, ако е рекъл Господ да се излъже от него не по наша вина, не по наша инициатива, то правителството да вземе всички необходими мерки, за да изкара страната на добър край. Какъ и по какъти начинъ то ще дѣйствува, то е вече негова работа. Азъ не се съмнявамъ въ успѣха въ това направление.

Бихъ желалъ и бихъ прѣпоръчалъ на правителството — менъ ми се струва даже, че това е излишно — да не се поддава на никакви странични влияния, за каквито ни разправяше г. д-ръ Даневъ, за да се извинява, и които сж безъ значение. Правителството да държи здраво на становището, на което е, защото може да има и отъ тукъ, и отъ тамъ, и отъ вънъ, и отъ вътрѣ желающа да тикнатъ страната въ едно или друго направление. Ние знаемъ, какво стана прѣди междусъюзнишката война; не бихме желали да се повтори същото това и сега. Азъ вѣрвамъ въ патриотизма на г. Радославова и на неговитѣ колеги. Вѣрвамъ, че нищо не е въ положение отъ вътрѣ да намѣни тѣхната политика. Вѣрвамъ и съмъ убѣденъ, че и отъ вънъ каквито и желания отъ тѣзи или онѣзи да бъдатъ отправени, щомъ това е въ интереса на България, тѣ нѣма да бъдатъ удовлетворени.

Г. г. народни прѣдставители! Въ тия тежки врѣмена, които ние прѣживяваме — нека повтора още единъ пътъ — когато сме въ надвечерето на още по-важни събития, които има да се развиятъ, наша света длъжностъ, като прѣдставители на народа въ този парламентъ, е да се сплотимъ около правителството, да одобримъ неговата политика, да му прѣпоръчаме да я слѣдва и да му пожелаемъ голѣмъ успѣхъ, за запазването на България и за постигането на нейнитѣ завѣтни идеали. (Ржкопѣтскане отъ дѣсенната и дѣсния центъръ)

Прѣдседателствуещъ д-ръ И. Момчиловъ: Има думата г. д-ръ Стоянъ Даневъ.

Д-ръ С. Даневъ: (Отъ трибуната) Г. г. народни прѣдставители! Азъ съмъ билъ всекогашъ на мнѣние, че по външна политика прѣдпочтително е да не се говори толкова много. Но не мисля, че това, което се каза тукъ, излиза изъ рамкитѣ, които единъ парламентъ по необходимостъ, би трѣбвало да тури на своитѣ дебати. Признавамъ, обаче, че въ извѣстни изключителни случаи, при извѣстна обстановка, парламентътъ би могълъ и мѣлкомъ да мине по всички въпроси отъ външната политика, стига само външната политика да се води отъ прѣдставители на всички партийни групи. Като подчертавамъ тази мисль, искамъ да изтъкна, че не само сега, но и въ труднитѣ моменти прѣзъ 1912 и 1913 г., азъ лично никога не съмъ се отклонявалъ отъ нея. Всекому е извѣстенъ моятъ опитъ за коалиционенъ кабинетъ въ началото на м. юний 1913 г. По-малко ще ви е извѣстно, че и прѣди войната, на 1912 г., азъ лично бѣхъ пакъ на мнѣние, да се прибѣгне къмъ съставянето на широко-коалиционенъ кабинетъ (Възражение отъ дѣсенната и дѣсния центъръ), и не е моя вината, ако това не се постигна. Има политически дѣйци, които, въ това отношение, могатъ да подкрѣпятъ моитѣ думи. Е добръ, г-да, азъ мисля, че моментитѣ, които прѣживява България, сж сериозни, и нѣма да направимъ алъ, ако бихме прибѣгнали къмъ една широка комбинация. Такава комбинация би ни избавила, тогава, отъ нуждата да говоримъ по външната политика. За жалостъ, ние я нѣмаме, и защото сѣ трѣбва да се чуе нашиятъ гласъ, затова и вземамъ думата, да кажа колкото се може поддържано, поне най-важното, което е нужно да се знае. Напирамъ на думата „най-важното“, защото моментитѣ сж така сериозни, щото не остава мѣсто за дребни зачакки. Въ всеки случай, недѣйте иска

отъ мене да се подвизавамъ на това поле. По-нататкъ, азъ мисля, че до извѣстна степенъ би трѣбвало да има желание у насъ не само да отенваме разногласията, но, по възможности, да подчертаемъ и допирнитѣ точки помежду ни. И чини ме се, че на каквито и мнѣния да бждемъ по единъ или другъ въпросъ отъ външната политика, сѣ има допирни точки. А по моето схващане, желателно е, да не минатъ мѣлкомъ тия нѣколко точки.

Г-да! Общоевропейската война завари българския народъ въ едно тежко положение. За това двѣ мнѣния нѣма. Ние сме длъжни да подчертаемъ това положение, за да прѣдставимъ поведението, което до сега държѣ България, като нѣщо естествено. България усвои политиката на неутралитета, не само защото трѣбваше да види по какъвъ начинъ ще се развива общоевропейската политика, но и защото и вътрѣшно тя бѣше сломена. Да се иска отъ България, еднавъ по излъзла отъ единъ катаклизъмъ, ведната рѣшителна акция, въ каквото и да бжде направление, бѣше нѣщо неестествено. Естественото бѣше, напротивъ, да се спре България на първо врѣме на становището на неутралитета. Когато се подчертава този неутралитетъ, нека се знае, че това ставаше отъ всички партийни групи безъ разлика. Въ това сме съгласни, и надѣя се, че това наше съгласие по достойнство ще бжде оценено дѣто трѣбва.

(Прѣдседателското мѣсто заема г. прѣдседателъ)

Но, г. г. народни прѣдставители, неутралитетътъ, самъ по себе си, не е само цѣль, той е едно срѣдство, къмъ което държавата въ даденъ моментъ прибѣгва, за да запази своитѣ интереси. Това, което ние бихме желали въ случая, то е да бждемъ успокоени, че макаръ и въ положение на неутралитетъ, българското правителство е използвало това свое положение за защита на нашитѣ интереси, за реализиране, макаръ и частично, на нашитѣ идеали. На Балканския полуостровъ положението на България е и деликатно, но е и вѣзко, и ако такъвъ единъ факторъ — нека при всичката наша скромностъ го назовемъ съ името му — като България, държи едно какво-годѣ поведение, сѣ пакъ това поведение има извѣстна стойностъ и, по нашето схващане, би могло да се използва. Азъ ще бжда радъ, ако г. министърътъ на външнитѣ дѣла би могълъ по този въпросъ не само да ни обясни своята тактика, но, прѣди всичко, да подчертае ония вигоди, които той е успѣлъ да придобие за България, макаръ и въ положение на неутрална държава. Доколко той ще може да ни даде обяснения, е, разбира се, негова работа; но ние отъ наша страна мислимъ, че нищо не прѣчеше на България, макаръ и неутрална, да използва това свое положение. Въ историята не сж рѣдки случаетѣ, дѣто и неутралнитѣ държави печелятъ. Нѣма защо, прочее, ние да не можемъ да използваме това наше положение. Веднѣжъ нашиятъ неутралитетъ, прокламиранъ, не бѣше странно за никого да констатира, какъ държавитѣ отъ тройното съглашение, па и отъ тройния съюзъ се надпрѣдварватъ да отворятъ на България извѣстни перспективи. Чини ми се, че ако въ това опитване се криеше и желанието да излъже България отъ своя неутралитетъ, сѣ пакъ България имаше, при това възможностъ и при спазването на неутралитета начинание, да използва, по моето крайно разумѣние, това свое положение за запазването своитѣ интереси. И тъй, казахъ го, азъ ще чакамъ да обясни г. министърътъ на външнитѣ дѣла какво е направено по този въпросъ, като още единъжъ подчертая, че, по моето схващане, не е прѣчило нищо да може и неутрална България да третира и да получи извѣстни вигоди.

Г. г. народни прѣдставители! Отъ страна на докладчика на комисията по отговора на тронното слово, много се подчерта становището на България като държава неутрална. Впечатлението бѣше, кате-

че-ли България се е рѣшила да държи този неутралитет докрай. Но между линиите се четат, че възможно е да изнаднемъ въ такова положение, щото неутралитетът да не може да бѣде запазенъ докрай. Е добръ, менѣ ми се чини, че както се развиватъ събитията, мѣчно може да се каже, че неутралитетът за България ще бѣде само цѣль, че България непрѣмѣнно, каквото и да стане, ще запази този свой неутралитет докрай. Който би билъ тѣй смѣлъ да направи безъ резерви такова едно заключение, чини ми се, че би се патяналъ на събития, които ще го корегиратъ, въпрѣки неговата воля. За менѣ, като подчертавамъ и азъ заедно съ прѣдговоривнитѣ досегашни характеръ на нашата политика, е явно, че не можемъ да гарантираме на България нейния неутралитет докрай. И дѣйствително, могатъ да настѣпятъ събития, които да ни измѣстятъ изъ сегашното наше положение. До днесъ, практически, войната се води, сѣ пакъ на извѣстно разстояние отъ нашитѣ граници, но ето че ние имаме вече на нашитѣ граници двѣ държави, които воюватъ. Нѣщо повече, войната като-че-ли се приближава къмъ насъ; театрътъ на военнитѣ операции става сѣ по-близътъ, и кой може да гарантира, че единъ день той нѣма да достигне нашитѣ граници? Азъ не знамъ, да-ли ще има нѣкой смѣлостъ да отрече това. Самата тази евентуалностъ, че театрътъ на военнитѣ дѣйствия може да се допре до самитѣ български граници, трѣбва да ни застави да помислимъ, какъ да се приготвимъ да я посрѣщнемъ. Досега сме били неутрални. Излишно е да говоримъ тукъ, какъвъ е характерътъ на този неутралитетъ: ние го направихме това другадѣ — азъ намирамъ неудобно да повтарямъ това, което съмъ вече казалъ. Засега събитията се развиватъ по такъвъ начинъ, щото ще трѣбва да имаме прѣдъ видъ и излизането на България отъ неутралитета. Питамъ азъ, трѣбва ли такава една евентуалностъ, да не ни застави отсега още да помислимъ, какво да направимъ? Менѣ ми се чини, че това е въ реда на нѣщата. Какво мисли правителството, не зная. Да-ли ще ни го каже, пакъ не зная. Но ние, които не участвуваме въ управлението на страната, сме длъжни да си кажемъ тукъ откровенно мнѣнието, за да го има правителството прѣдъ видъ. Е добръ, г. г. народни прѣдставители, ние мислимъ, че прѣдъ видъ на тази евентуалностъ, на България се поставя задача, като осигури, на първо мѣсто туй, което има, да разчита и на придобивки, които ще я доближатъ малко или много до реализирането на нашитѣ народни идеали.

Вънъ отъ тази евентуалностъ, за която азъ говорихъ, може даже да застане човѣкъ на друго становище и да каже: при настоящата общоевропейска война, какъвто свѣтътъ не е видѣлъ, когато сѣдбинитѣ на най-крупнитѣ нации се поставятъ на карта, сѣ не може да се твърди, че събитията не ще засегнатъ и сѣдбинитѣ на по-малкитѣ народи. Ако на този въпросъ, на тази прѣдпоставка, се отговори утвърдително, необходимо ще бѣде да се замисли и всѣка една малка държава, както България, и да види кой пътъ ще хване. Съ други думи, ако пазенето даже на неутралитета не ни отнема правото да прѣговаряме и да гледаме да използваме положението, евентуалността, че събитията може да ни заставятъ да излѣзнемъ отъ този неутралитетъ и самиятъ характеръ на войната, която се води и която ще свърши сигурно съ ново начертване картата на Балканския полуостровъ, трѣбва да ни въмѣнятъ въ обязаностъ да помислимъ, какъ да посрѣщнемъ събитията и къмъ какви срѣдства да прибѣгнемъ, за да можемъ да запазимъ нашитѣ сѣдбини и да обезпечимъ нашето бѣдѣще въ онѣзи рамки, за които мечтаемъ.

Е добръ, г. г. народни прѣдставители, при всичкото си нежелание да влизамъ въ потѣнкисти по външната политика, но тукъ не можемъ да избѣг-

немъ да не назовемъ нѣщата съ тѣхното име, не можемъ да не кажемъ туй, въ което сме убѣдени, и туй, което е нашето политическо вѣрую. Отъ моето становище азъ нѣма да се поколѣбая да кажа, че на България се налага дълъгъ да влѣзе въ прѣговори, и то съ групата на държавитѣ отъ тройното съглашение. Азъ виждамъ успѣхъ въ такива прѣговаряния. Подчертавамъ думата успѣхъ, защото може правителството да излѣзе и да каже, че при всичкитѣ си усилия, то нищо не е получило. Тогава ще бѣдемъ съ него съгласни да подиримъ други срѣдства, други пѣтища. Само тогава. Но погледете досега не сж ставали никакви прѣговаряния, моето мнѣние е, че дълъгъ на България се налага да почаке такива съ държавитѣ на тройното съглашение, защото по моето схващане, нейното бѣдѣще и реализирането на нейнитѣ идеали може да стане сигурно само въ съгласие съ тѣзи държави.

Н. Досевъ: Както миналата година.

Д-ръ С. Даневъ: Самиятъ фактъ, че въ кръга на тройното съглашение влизатъ три държави, Русия, която ни е освободила, Франция и Англия, които по настоящемъ иматъ допирни точки въ едно: да ратуваатъ заедно противъ общия неприятель — германизма, но вънъ отъ туй тѣхнитѣ интереси не могатъ да бѣдатъ въ всичко тождествени — самиятъ този фактъ, казвамъ, трѣбва да бѣде за насъ една гаранция, че ако се впуснемъ въ прѣговаряния съ тѣзи държави и дойдемъ до едно съглашение, то ще бѣде резултатъ на допирнитѣ точки на три различни фактори и онуй, което намъ се каже, трѣбва, като резултатъ отъ волитѣ на три държави, съ малко или много различни интереси, да бѣде положението, на което тѣзи държави дѣйствително ще се спратъ, когато настѣпи моментъ за сключване на мира. Тѣй азъ мисля. Мнозина отъ васъ могатъ да бѣдатъ на друго мнѣние, но не ми въмѣнявайте въ вина това, което ви казвамъ, защото съмъ длъженъ да го кажа, като мое убѣждение, а пъкъ правителството, което има въ рѣшитѣ си браздитѣ на управлението, ще прѣцѣпи изтъкнатото и ще ни каже, какво трѣбва да се направи въ рѣшителния моментъ.

Г-да! Прѣди да свърша, азъ ще се позова за подкрѣпление на тезата, която тукъ поддържахъ, на народния прѣдставитель отъ болшинството г. д-ръ Геннадиевъ. Не говоря за опозицията, защото тя по тоя въпросъ може да бѣде и по-близо до моето схващане; специално се позовавамъ на г. д-ръ Геннадиева, защото ми направиха впечатление думитѣ, които той каза миналата година по нашата външна политика, като подчертаваше, че въ разпритѣ съ нашитѣ сѣсѣди може, най-сетнѣ, да дойдемъ и до конфликтъ съ Русия. Обаче той прибавяше: „Въ единъ само случай България е длъжна да не дохожда въ конфликтъ съ руситѣ: когато сж въ игра тѣхнитѣ жизнени интереси на Балканския полуостровъ, когато се касае за сѣдбата на онѣзи територии, които съединяватъ черноморския руски край съ външния свѣтъ, съ Срѣдиземното-море“. Това сж неговѣ думи, азъ ги прѣдавамъ въ точностъ, и ми се чини, че въ тѣхъ се крие голѣма истина, защото, дѣйствително, когато е хвърленъ зарѣтъ за тѣзи крупни, жизнени интереси на Русия, положението на България е ясно: за нея не може да има вече никакво колебание.

Г. г. народни прѣдставители! Въ течение на дълги години азъ много лелѣяхъ мисълта за единъ балкански съюзъ. Сега трѣбва да ви кажа, че азъ съжалявамъ, че сме „далечъ“ отъ тази мисль. Прѣдпочтително би било — разбирамъ за България — да третира прѣдимно съ своитѣ сѣсѣди. Не знамъ правителството какво е направило въ това отношение, но ако сѣдя отъ изявленията на авторитетни лица изъ сѣсѣднитѣ държави, отъ тона на печата, който изразява тенденциитѣ на мѣродавнитѣ кръгове

въ тия държави, трѣбва да констатирамъ, че и при най-добрата воля отъ наша страна прѣговори сж невъзможни. Дълженъ съмъ да подчертая тази мисль, защото тукъ се чу идеята, нахвърляна набързо, за балканска конфедерация. Това сж мечти, на които ние ще служимъ, може-би, въ други врѣмена.

Г. Нирновъ: Тъкмо сега е моментътъ.

Д-ръ С. Даневъ: Азъ ще се съглася съ г. Киркова, че не би трѣбвало да изпускаме изъ прѣдъ видъ тази идея, но по-посеже се касае за България, която мисли за своитѣ народни идеали, цѣлитъ, практически можемъ ли ние да прѣговаряме съ нѣмъ? Истинъ, най-напрѣдъ съ сѣбитъ, които воюватъ днесъ, и сж даже въ трудно положение? За жалостъ, доколкото зная и доколкото съмъ информиранъ отъ тѣхния печатъ, виждамъ, че сериозни прѣговори между насъ и тѣхъ сж невъзможни.

Х. Кабакчиевъ: Защо искате Македония.

Д-ръ С. Даневъ: Ако е въпросъ, обаче, както ме прѣсече тукъ единъ господинъ отъ лѣво, да мислимъ за бъдещето на Балканския-полуостровъ, като се откажемъ отъ своето, то е друго нѣщо. Азъ си прѣдставявамъ друго-яче Балканския-полуостровъ. Азъ си го прѣдставявамъ като една фамилия, на членовѣтъ на която ще се мѣри по правда, една фамилия, която ще бѣде разпрѣдѣлена по принципъ на народността. Вѣрвамъ, че тукъ не ще се намѣри никой, който да опонира на това становище. Е добръ, на тази база можемъ ли да водимъ прѣговори съ нашитѣ сѣбди? Азъ виждамъ, че засега това е невъзможно: нито е възможно съ сѣбдитѣ на западъ, нито е възможно съ сѣбдитѣ на сѣверъ. Не мога, освѣнъ да констатирамъ този печаленъ фактъ и да се повърна на мисльта, която изказахъ по-рано, че по необходимостъ намъ остава едно: да прѣговаряме съ една отъ двѣтъ групи, съ тройното съглашение. Ето моето мнѣние. Всѣко отклонение на българската политика отъ пътя, който азъ очертахъ, може да ни донесе само нещастия.

Н. Досевъ: Ами ако фалира и тази политика?

Прѣдседателъ: Има думата г. Янко Сакжзовъ.

Я. Сакжзовъ: (Отъ трибуната.) Г. г. народни прѣдставители! Явявамъ се на трибуната въ единъ моментъ, когато всички управляващи партии у насъ, освѣнъ тѣзи, които стоятъ сега на министерската маса, си изказаха мнѣнието, вѣрують по днешното положение. Азъ съмъ прѣдставителъ на една малка партия, малка партийна група въ България, която не си туря за задача непосредствено да поеме днесъ управлението, но която има не по-малка важна задача да изпълнява въ обществото: да подготви духовѣтъ, да подготви умоветъ и общественитѣ условия за едно по-друго управление на нашата страна, за едно управление, къмъ което и ние сте се стремили въ днитѣ на вашитѣ мечтания, но което, за жалостъ, въ днитѣ на вашето управление, ние не сте ни го дали да го почувстваме, да го усѣтимъ съ цѣлото наше съществуване.

Г. г. народни прѣдставители! Като прѣдставителъ на такава малка група, азъ не мога да спра вниманието си само върху високата важностъ, бихъ казалъ, поглѣщаващата важностъ на нашата външна политика. За насъ, както и за васъ, външната политика е дѣло на дѣятелитѣ тукъ и на дѣятелитѣ отвънъ. Тази външна политика, доколкото се пада на нашъ дѣлъ, както е докарана тя у насъ, е дѣло на нашитѣ управляващи групи досега и на тази група или на тази сложностъ отъ групи, каквато имаме тукъ въ лицето на правителството. Да гово-

римъ за външната политика на България, каквато е водена до днесъ и както отъ днесъ до свършването на този великъ моментъ ще бѣде водена, безъ да вземемъ въ съображение хората, които сж я водили, и хората, които ще я продължаватъ, азъ го памирамъ за едно мочтателно отношение къмъ работитѣ. Ние не можемъ да отлѣчимъ външната политика, която днесъ имаме, отъ тѣзи хора, които я прѣдставяватъ, ние не можемъ да говоримъ за конфликтъ, въ които ще бѣде поставена или е поставена България, безъ да вземемъ въ съображение политиката на ония господа отатѣтъ, които вѣдѣха управлѣваха. Очевидно е, че и господата отъ миналото управление, и господата отъ днешното управление, внесоха твърдъ голѣмъ дѣлъ въ облика на оная външна политика, на онова вънкашно положение, което ние памираме днесъ. Разбира се, че нѣтъ, не мога да надувамъ границитѣ на България и нейното значение въ днешния всемиренъ конфликтъ дотолкова, щото да кажа: България е причинила, или е допринесла значително за днешния конфликтъ. Това нѣма да направя. Но при едно малко размисление, ще се съгласите съ мене, г-да, че днешното външно положение на България би било по-друго, ако ние въ миналото управление имавме малко по-други хора на мѣстото на управлението. Защо резултатътъ, който ние, като нация, получихме до 16 юний, този резултатъ, ако би могълъ да бѣде запазенъ, би далъ свършено другъ обликъ на онова пово външно положение, въ което ние бихме се поставили днесъ при единъ общоевропейски конфликтъ, отъ каквито и произхождения да бѣде той. Ние ще разберете мисльта ми, г. г. народни прѣдставители, ако вижнете въ ония съотношения на България съ сѣбдитѣ държави, които ние имавме до 16 юний. Една България, която се простиралъ съ цѣлата наша вѣчерашна Добруджа, безъ Силистра, съ оиѣзи територии, които държаха дори тогава нашитѣ войски: Драма, Сѣресъ, Кавала, линията Еносъ—Мидия, единъ съюзъ между България, Сърбия и Гърция, който, може-би, щѣше да прѣстане да съществува, но който не би било невъзможно да бѣде възобновенъ при единъ новъ конфликтъ около насъ, такова едно положение, ако господата отъ миналото управление биха могли да запазятъ за нашата страна, за нашето отечество, вѣроятно е, че днешното положение на България би било по-друго въ ония конфликти, които се развиватъ около насъ. Ето защо, азъ казвамъ и мисля, че ще бѣда правъ и прѣдъ васъ, като настоявамъ, че е отъ твърдъ голѣмо значение за насъ, като разглеждаме външното положение, въ което ние сме поставени, и като сме принудени тукъ да издаваме мнѣния за какъ да излѣземъ отъ него, азъ съмъ, казвамъ, твърдъ правъ, като искамъ да обърна внимание на общата политика на ония групи, които сж били въ миналото и които сж днесъ начело на управлението. Затова, г. г. народни прѣдставители, азъ ще се спра накратко на тия прѣдпоставки за поплатѣнното развитие на моята мисль.

Г. г. народни прѣдставители! Ние, социалнитѣ демократи, въ вънкашната си политика си бѣхме съставили единъ идеалъ, който, не забравяйте, бѣше идеалъ и на нашитѣ първи пробудници на националното ни самосъзнание, идеалъ, отъ който сж се въздушевявали Любенъ Каравеловъ, Василъ Левски, Христо Ботевъ и единъ отъ вашитѣ първородници — Стефанъ Стамболовъ. Идеалътъ за балканската федерация тукъ отъ това мѣсто отъ мнозина ще бѣде нареченъ мечта, несъществимо желание. Но ако той е могълъ да възпламенява нѣколко генерации наредъ, да ги тика къмъ дѣятелностъ, да ги накара дори да турятъ началото на неговото осъществяване, такава мечта, такъвъ идеалъ не е далечъ отъ дѣйствителността, не би могълъ да бѣде толкова далечъ отъ нея, за да направи жертва на себе си толкова дѣятелни умове въ миналото и толкова енер-

гични дѣйци въ настоящето. Идеалътъ за балканската федерация го имахме прѣди войната на 1912 г.; ние го проповѣдвахме, ние печелехме въ народа привърженици за него; дори отъ прѣколцима отъ насъ сме чували одобрение за тоя идеалъ. Обаче, въ борбата на общественитѣ течения, въ борбата на общественитѣ идеали, да кажемъ, нашиятъ идеалъ по намѣри голѣма подкрѣпка, когато настѣгнаха събитията прѣди 1912 г., прѣди мобилизацията; не намѣри подкрѣпка у кого? — Недѣйте забравя — не намѣри подкрѣпка не въ маситѣ, но въ управляющитѣ групи, не намѣри подкрѣпка въ прѣдставителитѣ на държавната организация, не намѣри подкрѣпка у военнитѣ. А военнитѣ сж били и сж още една държавна организация, която твърдѣ много влияние на управляющитѣ групи въ единъ извѣстенъ смисълъ, въ едно извѣстно направление. И ако при тази държавна организация прибавите лицето, което по нашата конституция е поставено само като регулаторъ на нашия политически животъ, а въ дѣйствителностъ се явява единственъ носителъ на българската дѣйствителна, реална политика, то вие ще разберете, защо привърженицитѣ на идеала за балканската федерация останаха въ меншество, неподкрѣпени, изблискани, изтнани, намѣстени да кажемъ, отъ друго течение, което прѣдставляваха управляющитѣ буржоазни партии. Като казвамъ буржоазни партии, класифицирамъ тѣхната обществена принадлежностъ и не влагамъ въ това никакъвъ упрекъ. Буржоазията за насъ е една обществена класа, и когато едни хора принадлежатъ къмъ една извѣстна класа, ти не можешъ да имъ вмѣлявашъ това въ упрекъ, а имашъ само да се считаши съ тѣхното значение въ обществото. Така на 17 септемврий 1912 г. или, по-точно казано, на 23 септемврий, когато вие всички одобрихте тукъ политиката на тогавашното правителство, на коалицията, народници и цанковисти, за обявяване мобилизация, за повеждане война съ Турция за освобождението на Македония, тогава не се намѣри въ тази ограда ни единъ, който да протестира противъ този вапъ пъкъ на разрѣшение скжания за насъ идеалъ — националното ни обединение, освѣтъ прѣдставителитѣ на социалъ-демократическата група. Този протестъ биде задушенъ, биде потъпканъ. Но, г. г. народни прѣдставители, идеалътъ за балканската федерация отъ това изчезна ли? Не, идеалътъ не изчезна, дори той намѣри една подкрѣпка, една подкрѣпка въ що? Въ оня воененъ съюзъ, който вие бѣхте сключили, който вие бѣхте одобрили, между България, Сърбия, Гърция и Черна-Гора, за освобождението неосвободенитѣ още земи на Балканския-полуостровъ; намѣри, казвамъ, една подкрѣпка, защото показваше, че има най-сетнѣ възможностъ между тия малки народи на Балканския-полуостровъ да се въдвори едно съгласие за разрѣшение на националнитѣ въпроси. И ако това начало памъ не се харесваше, защото то бѣше поставено на военна почва, на една кървава разправа, то сѣ пакъ то показваше, че между управляющитѣ групи на Балканския-полуостровъ би могло да се създаде едно единодушие за освобождението и на неосвободенитѣ още части на Балканския-полуостровъ.

Но, г. г. народни прѣдставители, характерътъ на ония общественѣ групи, които поведеха войната за освобождението на Македония, тѣхниятъ общественъ характеръ въ продължение на самата война, дойде да събори основитѣ и на самия този тѣхенъ съюзъ. И единитѣ, и другитѣ, и третитѣ, които влѣзоха въ тая кървава разправа, не си туриха за задача освобождението, културното издигане, даването възможностъ на роба да заживѣе единъ свободенъ животъ, а си туриха за задача кой повече мѣсто да отнеме отъ побѣденитѣ, кой повече територия да заграби отъ своя съседъ. Характерътъ на тѣзи групи, които ръководѣха войната, направи съюза невъзможенъ.

Г. г. народни прѣдставители! Въ това врѣме на тѣзи, които ратуваха за балканската федерация, за обединението на балканскитѣ народи, сърцето имъ се топѣше, защото ржцѣтъ имъ бѣха свързани. Тѣ бѣха венчки на бойното поле, тѣ не можеха да участвувать въ нашия животъ, за да посочать на грѣшкитѣ, които ставать, и на неминуемитѣ гибелни послѣдствия, които щѣха да послѣдватъ. Не само това. Умътъ и словото на ратницитѣ за едно мирно животуване тукъ, на Балканския-полуостровъ, каквито ратници ние ще ги намѣримъ, не само въ социалъ-демократическата срѣда, а и въ срѣдата на радикалнитѣ демократи, и въ срѣдата на народни земледѣлски съюзъ, тия — по едно множество, много по-голѣмо въ съзнателностъ, отколкото ония отъ другия лагеръ — не можеха да въздѣйствувать върху българската политика и въ друго едно отношение: не само да не се разпадне балканскитѣ съюзъ, но да могатъ и да прѣдупрѣдятъ ония гибелни послѣдствия, къмъ които България частно за себе си бѣше водена — по единъ неминуемъ пъкъ къмъ гибелта. Тѣ не можеха да направятъ това. Тѣ бѣха подъ знамената, страпата бѣ обявена въ военно положение, печатъ не сжществуваше, и ако сжществуваше, сжществуваше такъвъ, който се ржководѣше само отъ правителственитѣ групи. На една голѣма частъ отъ българския народъ, мисляща въ това направление, биде отнета възможността да влияе благотворно върху българската политика. И така, азъ по-сетнѣ ще покажа, какъ и възкапнитѣ влияния отъ съседнитѣ малки и голѣми държави докараха катастрофата на 16 юний. Така дойде катастрофата на 16 юний, и правителството на народницитѣ и цанковиститѣ, изправено прѣдъ зиналата бездна, подаде оставака и трѣбваше да бѣде замѣстено отъ друго. Сега азъ се връщамъ на вѣтрѣшния въпросъ.

Царътъ на българитѣ, конституционниятъ прѣдставителъ на България като държава, повика прѣдставителитѣ на партиитѣ на съвѣщание и изтъкна онова положение, което бѣ се създадо на 2 и 4 юний. Положението бѣ слѣдното. Гърцитѣ напрѣдваха къмъ Горна-Джумая, сѣрбитѣ разбиваха нашия отпоръ...

И. Вълчевъ: Не е вѣрно.

Я. Санжзовъ: ... покрай Бръгалница, ромжитѣ нахлуваха въ нашата земя, София бѣше изложена на опасността да бѣде отрѣзана, съ една рѣчь България бѣше разгромена. Тогава въ това съвѣщание, прѣдседателствувано отъ държавния глава, се изказа мисълта, че въ тогавашното положение България най-добрѣ ще бѣде напжтвана отъ едно правителство, което да обгрѣща въ себе си венчки партии.

Нѣкой отъ дѣсницата: И Вие бѣхте.

Я. Санжзовъ: И дѣйствително, съгласието между группитѣ, прѣдставлявани въ двореца, бѣ почти взето. Оставаха само да се нареди, да се формулира това и да се занесе на царя като едно рѣшение на тѣзи групи. Тогава ние заблѣлзахме, първо, отказа на почтения днесъ г. министъръ-прѣдседателъ, който отговори, че не може да влѣзе въ този кабинетъ.

П. Даскаловъ: Много добрѣ е направилъ.

Я. Санжзовъ: Послѣдва слѣдъ 1—2 часа отговорътъ и на г. Тоичева, че и той съ неговата група не може да влѣзе въ този кабинетъ. И така, проектираниятъ обипартисенъ кабинетъ не можа да се състави.

Д-ръ Н. Генадиевъ: Защо отказа г. Радославовъ?

Министър-председател д-ръ В. Радославов: И той отказа.

Я. Сакжзов: Вие ще знаете по-добре, защо отказа.

Отъ дѣсницата: Кажете Вие.

Я. Сакжзов: Добре, и азъ го знам, по какво отъ това? Той е отказалъ.

Отъ дѣсницата: Защо?

Я. Сакжзов: Затова, защото — азъ така разбрахъ — г. Радославовъ се е усѣтилъ оскърбенъ отъ това, че въ двореца, когато той е билъ предложень за председателъ на кабинета, представителъ отъ радикалната група е предложилъ кабинетътъ да бѣде председателствуванъ отъ г. Малинова — едно малко нахърнено честолюбие. Моментътъ бѣше толкова важенъ, както е и днешниятъ — не знамъ какъ се намѣрва, кое зло е по-големо отъ друго зло, кое повече и кое по-малко е страшно — по моментътъ тогава бѣше, казвамъ, толкова важенъ, че подобно честолюбие не би си имало мѣстото. Кабинетътъ не бидѣ съставенъ. Но какво гледаме ние на другия день? Българскиятъ царъ създава единъ кабинетъ само отъ тритѣ либерални групи. На съвѣта, който той, българскиятъ царъ, свика, това мнѣние не бѣ му дадено, и не само че не бѣ му дадено, но дадено му бѣше да разбере, каза му се ясно, че тогава другъ кабинетъ, освѣнъ общопартиенъ или кабинетъ, въ който да участвуватъ повечето отъ българските партии, не би могълъ да понесе онака тежка отговорност за спасяването на България. Това му се даде да разбере, това му бѣ казано; въпреки това на 4 юлий ние виждаме да се създаде днешниятъ кабинетъ.

П. Даскалов: Може-би и въпреки волята на царя.

Я. Сакжзов: Заповѣдайте сега, г. г. народни представители, да влѣземъ въ самия въпросъ, който ни интересува: въ името на каква политика дойде тогавашниятъ кабинетъ?

Отъ дѣсния центъръ: Да спаси България.

Я. Сакжзов: Има едно писмо отъ 25 юний.

Отъ лѣвия центъръ: Отъ 23 юний.

Я. Сакжзов: Единъ казватъ, че е отъ 23 юний, а други, че е отъ 25 юний. — Въ това писмо представителитѣ на тритѣ групи, г. г. Радославовъ, Тончевъ и Генадиевъ, изказватъ мнѣние, че причинитѣ за злощастieto на България сѣ въ водената дотогава русофилска политика и че спасението ѝ може да бѣде само въ отпочването на една австрофилска политика — изрично, почти буквално бѣше така казано.

Н. Харлаковъ: Това писмо замѣнява и експозето на г. министър-председателя.

К. Досевъ: Това писмо, може-би, отне възможността на г. Сакжзова да стане министъръ.

Я. Сакжзовъ: Какъ мислите, кой бѣ тогава въ положение да насочи политиката на България? Правъ ли бѣше българскиятъ царъ при оня разгромъ, който получи политиката на бившето правителство, въ която политика и въ разгромяването ѝ не малко участие бѣ внесълъ самъ той, правъ ли бѣше той, казвамъ, да избира наново самолично личноститѣ, които да управляватъ България, т. е. да понесатъ сѣдбинитѣ на България? Ето единъ въпросъ, на

който цѣлниятъ български народъ ще ви каже: „Не, той не е ималъ това право“. И отъ него моментъ, отъ като българскиятъ царъ възложи на този така неправилно, така не само непарламентарно, но и ненародно съставенъ кабинетъ сѣдбинитѣ на България, оттогава-насамъ се започна воденето на една друга политика, която представлява днешниятъ кабинетъ.

Каква бѣ тази политика? Ние я виждаме двойка: въ вътрѣшно и въ външно отношение. Въ вътрѣшно отношение политиката на кабинета бѣ да се закрѣпи на властъ, въпреки желанието на българския народъ. Ще ми прощавате тия думи; колкото и да бждатъ тѣ укорни и оскърбителни за пѣкои, но въ тѣхъ има голѣма правда, която вие сами нѣма да отречете. Единъ кабинетъ, който мисли, че е спасилъ тогава България отъ настаналия прогромъ, единъ кабинетъ, който мисли, че носи подкрѣпата на България, такъвъ единъ кабинетъ нѣмаше нужда въ първитѣ избори, които той направи, и като получи отрицателния вотъ на българския народъ, да настоява да стои на властъ, а трѣбваше да отстъпи.

К. Досевъ: Защо Вие не приехте управлението, защо не се съгласихте?

Я. Сакжзовъ: Нека не ви става мъчно, г. г. народни представители, ако въ тия мъчни моменти си припомнимъ тѣзи основни грѣшки на нашия политически животъ, ние мъчно ще можемъ да намѣримъ изходъ отъ подобни положения.

Е. Петковъ: Сѣ тая пѣсенъ!

Я. Сакжзовъ: Да, тази пѣсенъ. Това е именно болестта на нашия животъ и тази болестъ трѣбва да бѣде изкоренена, ако ние искаме да оставимъ българския народъ да бѣде ръководенъ отъ най-добритѣ негови синове.

Е. Петковъ: Да пишатъ само вѣстниците, че си дрънкалъ петъ сахата — това искашъ!

Я. Сакжзовъ: Мисълта ми е тази, че единъ кабинетъ, който е ималъ подкрѣпата на българския народъ, не можеше въ вторитѣ избори да пристѣпнѣ къмъ ония извънредни неконституционни мѣрки, къмъ които пристѣпнѣ г. министър-председателътъ.

И. Вълчевъ: Не е вѣрно.

Я. Сакжзовъ: Вие си припомняте неговото окръжно. Азъ съмъ длъженъ да припомня тѣзи нѣща, защото въ миналото Собрание не ни дадохте възможностъ да ги разгледаме и да минемъ на дневенъ редъ. Едно правителство, което прибѣгва къмъ такива насилия, къмъ каквито днешното правителство прибѣгна тогава, показваше ясно, че нѣма довѣрието на българския народъ. И въпреки всичко това, резултатътъ на изборитѣ показа, че пакъ българскиятъ народъ не му даде довѣрие, на правителството, ...

И. Вълчевъ: Тѣй ли? Вижте болшинството какво е.

Я. Сакжзовъ: ... и само благодарение на изборитѣ въ новоосвободенитѣ земи, тамъ, където не се знаеше кои бѣха избиратели, дѣто нѣмаше уреденъ свободенъ политически животъ, само благодарение на гюмюрджинскиятъ депутатъ, днешниятъ кабинетъ получи едно болшинство въ парламента.

Г. п. Атанасовъ: Много голѣма честъ ни прави.

Н. Харлаковъ: Това е първиятъ и единственъ резултатъ отъ съюза съ Турция.

Я. Сакжзовъ: Г. г. народни прѣдставители! При такова едно насилствено създаване на днешното Народно събрание въ неговото болшинство, какъ мислите вие, на какво довѣрие ще се радва правителството въ своята си политика? Ето, дошло-не-дошло на власт, започнало-незапочнало да управлява, яви се първиятъ прѣдъ него въпросъ: да се одобри съ единъ бюджетъ, да се одобри съ единъ заемъ. И по въпроса за заема българското правителство тръгна пакъ по същия пътъ, по който пакъ то си вървѣше отъ 4 юлий насамъ.

Е. Петковъ: Къдѣ ти бѣше устата тогава да говоришъ по заема? Имаше време седмица да прикажете.

П. Вангеловъ: Не Ви е още срамъ!

Я. Сакжзовъ: Тогава, вмѣсто да подиримъ заемъ отъ тия мѣста, къдѣто банкитѣ биха могли на подобри, на по-износни условия да го дадатъ, . . .

К. Досевъ: Не е вѣрно, вамъ се казаха условията. Вие правите шарлатани. Това не Ви прави честъ, като водителъ на партия!

Я. Сакжзовъ: . . . ние виждаме, че днешното правителство прие този заемъ съ едно насилствено изнудване на Народното събрание при единъ голѣмъ скандалъ.

К. Досевъ: Вие създадохте този скандалъ съ вашата декларация. Срамно е за единъ Сакжзовъ да дойде сега да твърди противното.

А. Димитровъ: Не смѣте ли, г. прѣседателю, да напомниме на г. Досева да не прѣкъсва. Той е навикналъ навсѣждѣ да вижда шарлатани и тукъ ги търси.

Прѣдседателъ: Моля, г. Сакжзовъ, говорете по вътрѣшната и външна политика. Оставете въпроса за заема.

Я. Сакжзовъ: Азъ пѣмамъ намѣрение да отговарямъ на всички господа, които ми възражаватъ, защото иначе ще загубя много отъ онова време, което ми остава за втората частъ на моята рѣчь.

Сега, г. г. народни прѣдставители, идете съ едно тронно слово, $\frac{1}{10}$ отъ което сж основали върху вашитѣ грижи за повдигане народната мощъ, за развиване производителнитѣ сили на страната ни, за излѣкуване ранитѣ на миналото и ни прѣдлагате, дѣйствително, една минимална частъ, като мѣрка, прѣдлагате ни нѣколко законопроекта по работническото законодателство, които, впрочемъ, още нито виждаме да сж раздадени, нито знаемъ тѣхното съдържание, та да можемъ да ги оцѣнимъ.

Й. Йоновъ: Сабуръ, сабуръ!

Я. Сакжзовъ: Г. г. народни прѣдставители! Въ вчерашния отговоръ, който давате вие на държавния глава, вие сжщо напирате върху тази частъ, която вие смѣтате за доста важна. Вие пакъ говорите, че външнитѣ събития сж спрѣли живота у насъ, но вие съ грижитѣ си ще положите всички старания, за да дадете възможностъ да се навакса изгубеното, да се възстанови народната мощъ и да се развиятъ производителнитѣ сили въ страната. Да, много хубави, избрани думи, които правятъ честъ на авторитѣ имъ, но задъ тия думи, г. г. народни прѣдставители, ние бихме искали да видимъ прозачнитѣ мѣрки, които вие прѣдлагате. А тия мѣрки ние ги не виждаме.

К. Досевъ: Ще ги видите.

Я. Сакжзовъ: Не само по тѣзи голѣми народни повдигания, за които вие говорите, но даже за пай-паящия въпросъ, който принадлежи на васъ, за въпроса, че утрѣ, може-би, ние ще пристѣпимъ къмъ мобилизация, вие пѣмате нито една мѣрка тукъ прѣдъ насъ сложена, която да говори, че вие имате грижи за тѣзи, които ще вмѣкате въ една кървава борба. Дѣ сж, г. г. народни прѣдставители, вашитѣ закони, отъ които да се вижда, че като повикате утрѣ подъ знамената българския народъ — единъ моментъ, който може-би ще се наложи отъ вънъ, единъ моментъ, който може-би ще забере вие, споредъ вашата политика — дѣ сж вашитѣ мѣрки, отъ които ние да видимъ, че вие се погрижавате за сѣмействата на ония неимотни, за сѣмействата на ония бѣдни, които ще останатъ безъ прѣхрана? Г. г. народни прѣдставители! Вие имате съвѣсти онитѣ на вчерашното минало, вие знаете доколко общинитѣ у насъ сж въ несъстояние да отговарятъ на такава една величайша нужда, каквато е прѣхраната на сирачетата и на останалитѣ безъ всѣкаква прѣхрана сѣмейства. Ето първиятъ законопроектъ, който би трѣбвало да бѣде тукъ, прѣдъ насъ сложенъ днесъ, когато сте изправени прѣдъ този страшенъ моментъ. Ние не искаме приближаването на този моментъ, но ние не виждаме, както казахъ и по-рано, онѣзи важни законопроекти, съ които ще некате да подкрепите неимотното работно българско население въ неговото стремление да живѣе единъ малко или много човѣшки животъ. Ние не виждаме оная държавна и социална грижа, която вие бихте били длѣжни да проявите тукъ прѣдъ насъ, когато пристѣпите или когато сами виждате, че нашата страна пристѣпя къмъ онзи моментъ, когато пейнитѣ синове ще бѣдатъ повикани подъ знамената. Ето, г. г. народни прѣдставители, една политика, която е присѣща, която характеризира днешното управление и която характеристика не пада далечъ отъ оная характеристика, която се пада на управителитѣ въ миналото. И тѣ сжщо така, както васъ останаха безгражни. И когато азъ тукъ отъ това мѣсто, и не само единъ азъ, но и нѣколко други отъ тогавашнитѣ народни прѣдставители, се застъпихме за една подкрѣпа на безимотното българско население, останамо безъ всѣкаква прѣхрана, ние срѣщаме злѣченъ и дори арогантенъ отпоръ. И когато азъ вчера слушахъ г. Теодора Тодоровъ тукъ да защитава своята политика въ външно направление, азъ си казахъ: добръ, че той не посегна да говори за политиката въ вътрѣшно направление, защото тогава скандалътъ отъ наша страна би билъ неминуемъ. Ние бихме посочили на тоя вития, че той отъ това мѣсто си отваряше таква уста да защитава безгражнето на своето правителство въ такъвъ единъ важенъ моментъ. (Ржкоплѣскало въ крайната лѣвица) Г. г. народни прѣдставители! Азъ ви говоря това, не за да укоря вчерашния ораторъ, но за да ви покажа примѣръ, какво не бива вие да правите, когато виждате, че страната ни върви неминуемо къмъ една кървава разправа.

П. Даскаловъ: Значи, по външната политика сте съгласни.

Я. Сакжзовъ: Г. г. народни прѣдставители! Тѣмко ще мина вече въ областта на външната политика и тамъ ще видите нашето съгласие или несъгласие. Азъ казахъ, г. г. народни прѣдставители, че вътрѣшната политика на едно правителство, на едно управление, носи съ себе си и онѣзи признаци, които отличаватъ нейната външна политика. Когато днешниятъ кабинетъ дойде на властъ и когато започна да управлява страната, съ първото му законодателно дѣло, съ заема, ние го видѣхме на коя страна кло-

иятъ неговите симпатии. Въ великата борба, която се извършва на Балканския-полуостровъ между двѣтъ голѣми европейски групировки, днешното управление избра противоположната група на онай, която бѣ избрало миналото управление. Докато България отъ 1894 г. малко-много е вървѣла съ групата отъ тройното съглашение, ние виждаме отъ 1913 г. България да трѣгва ясно очертано съ групата отъ двойния сега съюзъ. Г. г. народни прѣдставители! На насъ, които сме за едно друго разрѣшение на балканския въпросъ, не може да бѣде приятно, не може да бѣде понитно дори, подобно изключително вървѣние съ едната или съ другата групировка. Ние много добръ знаемъ, кое wie паричато реална политика и кое wie паричатѣ политиката на мечтатели. Ние знаемъ много добръ, че нашата политика на мечтатели биде отхвърлена, отблъсната отъ войната. И днесъ, когато се разразиха голѣмитѣ конфликти въ срѣдна Европа, и тамъ политиката на мечтателитѣ, които бѣха за равенството и за братството на народитѣ, биде също така измѣстена, отблъсната; и тамъ прѣдставителитѣ на социалната демокрация трѣгнаха заедно съ другитѣ групи на своята страна, гласуваха кредити, трѣгнаха дори да се биятъ тѣмъ съ тия, съ които по-давна на разнитѣ международни конгреси се братуваха и пригрѣщаха.

К. Досевъ: Това е чудовищно за васъ.

Я. Сакжзовъ: Това ние видѣхме, това бѣ фактъ. Ние разбираме, разберете и вие, че тия наши другари, когато пригрѣнаха политиката на своитѣ правителства, тѣ пригрѣнаха не онази частъ, която се касае до изтрѣбяването на противника и завоюване на земитѣ му, а онази частъ, която тѣмъ е тѣй също скѣпа — запазването на родината. Когато нашитѣ войници въ 1912 г., нашитѣ социал-демократи подъ знамената ратуваха срѣщу турекитѣ войски, тѣ не носѣха съ себе си стремлението за изтрѣбление на противника, а тѣ мислѣха, че съ това защищаватъ своята родина, и благодарение само на тази идея, скѣпа тѣмъ, вие можахте да имате подкрѣпата и на българскитѣ социал-демократи, и днесъ и германскитѣ кайзеръ може да има подкрѣпата на германскитѣ социал-демократи. Идеята за защита на родината, на заплашената родина, тази идея е сплотила и днесъ отатѣкъ разнитѣ класи и разнитѣ партии, както и у насъ бѣ сплотила разнитѣ партии и разнитѣ класи въ единичното стремление да излѣзе нацията ни побѣдителка.

П. Даскаловъ: И да смаже противника.

Я. Сакжзовъ: Г. г. народни прѣдставители! Нашето отетжпление, отетжплението на мечтателитѣ отъ скѣпата тѣмъ идея, отъ скѣпата тѣмъ политика, не е едно доброволно отетжпление, но е едно отетжпление, наложено отъ по-силнитѣ отъ насъ условия на нашето национално съществуване. Ако ние можехме да се издигнемъ тукъ у насъ, или въ Германия, или въ Франция надъ тази идея, надъ идеята на националността, тогава ние, може-би, щѣхме да захвърлимъ пушкитѣ или щѣхме да ги насочимъ срѣщу кастата, която ни вѣвлѣче въ кървавата разправа. Но очевидно е, че и ние сме синове на тази грѣшна още земя, и по възпитание, и по психология се подаваме на тази велика национална идея, и на нея не можемъ да се съпротивимъ и не можемъ да задържимъ за дълго врѣме мечтаната и прокараната дори догѣйдъ въ живота наша социалистическа политика. И ето, г. г. народни прѣдставители, азъ идвамъ къмъ днешния моментъ, къмъ политиката, която се налага на нашата страна и къмъ политиката, която ние, българскитѣ социал-демократи, възприемаме въ днешния моментъ. Каква е политиката,

която се налага на нашата страна? Благодарение на 16 юний ние създадохме отъ Сърбия единъ врагъ. Благодарение на 16 юний Сърбия стана силна...

Министъръ П. Пешевъ: И велика.

Я. Сакжзовъ: ... и велика, както ми подсказва г. министъръ Пешевъ. Благодарение на 16 юний Сърбия се подхрани въ още по-усиленъ темпъ отъ своитѣ шовинистични стремежи, тя не видѣ граници на своитѣ си ламтежи, и това създаде въ нейната съседка Австрия удобенъ моментъ да смаже онова стремление на Сърбия, което подпопаше съществуването на Австрия. Убийството на архидука и архидукинята биде поводъ, и общоевропейската конфлация настана. Какво имаме ние въ тази кървава срѣща между двѣтъ течения? Въ тази кървава срѣща за насъ се повтори старата история, която тукъ на Балканитѣ е парувала, и тази стара история е много проста, много ясна за всички насъ. Тя е тази: стремлението на Русия да слѣзе къмъ Балканския-полуостровъ, да завладѣ земитѣ около Черно-море и проливитѣ, които държатъ ключа на това море, стремление естествено въ една велика държава, което стремление ние трѣбва да отгнемъ, както е понасяло на насъ и както не е понасяло. Благодарение на това стремление на Русия се създава свободна България; благодарение на това стремление на Русия се създаватъ по-рано дунавскитѣ княжества; благодарение на това стремление на Русия се създава свободна Гърция, благодарение на това стремление имаме балкански съюзъ отъ 1912 г.; благодарение на това стремление имаме и днешния катализъмъ. Г. г. народни прѣдставители! Но това стремление не е било самичко; то си е срѣщнало съпротивление, и това съпротивление е било отначалото въ Франция, въ първата половина на XIX вѣкъ, по-късно — въ Англия и, най-сетѣ, вече въ Германия. И, ето, благодарение на това съпротивление, което западнитѣ влияния сѣ оказвали на това руско стремление на югъ и на изтокъ, се създава, дѣйствително, единъ свободенъ, единъ независимъ, единъ автономенъ животъ на тѣзи дунавски княжества, на тая свободна България, на тая Гърция, на тая Сърбия. Азъ, колкото и да съмъ израсълъ въ единъ по-други чувства, въ единъ по-други симпатии, не ще мога да откажа, че най-доброто стремление, че най-доброто осъществление на руската идея, на руския идеалъ, би било завладяването на тия мѣста. Но очевидно, съпротивлението, което западъ е оказалъ въ продължение на 50 и повече години е създавало възможностъ да заживѣятъ и тукъ свободни държавици. Каква е частъта, която влиянието на западъ е внесло въ тая наша свобода, дали тя е толкова голѣма, или колкото и да е голѣма, това е единъ другъ въпросъ — въпросъ на историческо изслѣждане. Но фактътѣ си е фактъ — че ония, които бѣха пролѣли толкова кърви за дунавскитѣ княжества, за свободна България, очевидно е, имаха право въ себе си, нравствено право, да искатъ, щото тия създадени отъ тѣхъ княжества да бѣдатъ напълно въ водитѣ на тѣхната политика. Вече тукъ стремленията на една подобна велика държава, каквато е Русия, могатъ да бѣдатъ естествени, нормални за нея, но стремленията на малкитѣ държави, да се чувствуватъ свободни, да се разпореждатъ съ своитѣ съдбини, сѣ не по-малко естествени, и тукъ се срѣщатъ противоположитѣ интереси. Въ тия конфликти нашата малка България е прѣтърпѣла влиянието на сѣверъ и влиянието на западъ, влиянието на Русия и влиянието на другитѣ сили, които сѣ прѣдставлявали западното влияние, най-първо на Англия, и слѣдъ това вече на Австрия и на Германия. Думата ми е, г. г. народни прѣдставители, не за една историческа справка, а е за да покажа мѣстото на днешния конфликтъ въ течението на историческитѣ събития. България е

прѣтърпяла въ своята 25-годишна история колѣбания въ това направление. България биде създадена отъ Русия, но ние нѣма да забравимъ и погрѣшките на официална Русия прѣзъ врѣмената на прѣврата 1881—1882 г.; нѣма да забравимъ влиянието на руските прѣдставители прѣзъ тѣжките години на 1885, 1886 и 1887 г.; нѣма да забравимъ опититѣ на известни части отъ руското общество, които сж вървели и вървятъ, може-би, въ това направление и, слѣдователно, правимъ си отъ тамъ заключението, че една велика Русия, една велика империя, каквато е тя, въ достигването на своитѣ национални, държавни задачи, твърди е възможно да е имала и по-други намѣренія, и тѣзи намѣренія, съ течението на събитията, съ противостоенето на другото влияние, съ противостоенето и на малките създадени отъ нея националности, да сж измѣнили у нея направлението на самата нейна политика. Да-ли това е фактъ и доколко това е фактъ, азъ пакъ казвамъ, това е дѣло на историческо изслѣждане, но досегашнитѣ факти показватъ, че въ нашата история ние можемъ да посочимъ години и моменти, когато това влияние на Русия е било противно на независимостта, на автономията, на свободното дори развитие и национално обединение на тия националности, и моменти, когато на туй стремление на балканските държавници е спомагало друго, западното влияние, прѣдставлявано отъ едни или други сили, безразлично. Тази поука видимъ ние отъ миналото, но съ тая поука ние влизаме и въ настоящето. Настоящото, прѣдъ което ние сме поставени, това страшно настояще, то се състои пакъ отъ двѣ подобни течения. Германия и Австрия се видѣха уврѣдени отъ резултатитѣ на войната отъ 1912 г.; тѣ не можеха за своето развитие да погледатъ този резултатъ спокойно. И документитѣ и логиката ни говорятъ, че тѣ прѣдизвикаха, въпрѣки прѣдлозитѣ, които имъ дойдоха отъ историята, този голѣмъ конфликтъ. Но ако тѣ го прѣдизвикаха отъ едната страна, другата страна, като че се е готвила за този моментъ и се е готвила да не отстъпи, а да отговори на вивозъ съ вивозъ, на прѣдизвикването съ прѣдизвикване. Русия, Франция и Англия охотно поеха хвърлената ржаквица и охотно стѣпиха въ кървата борба. И за какво? Безсмыслно, не за да спасяватъ или да унищожаватъ Сърбия, не за да нарисуватъ картата на Балканитѣ, а встѣпиха въ кърватата борба, за да разрѣшатъ отъ години изостряния се помежду имъ конфликтъ на противорѣчиви, противоположни, бихъ казалъ, интереси. Безсмыслно, ние сме били свидѣтели, когато тѣзи противорѣчиви и противоположни интереси въ миналото сж се спогаждали въ разни договори, писали и неписани, и когато сж си разпрѣдѣляли тихомълчающитѣ земи и робскопринасащитѣ гнета народи. Но сега този моментъ на споразумѣние не настана, а той се изостри въ туй обстѣждане, което вече 4 мѣсеца продължава и границитѣ на което ние днесъ не знаемъ додѣ ще допратъ. Докато прѣди нѣколко мѣсеца се смѣташе за невъзможна общоевропейската война, ние виждаме, че тя става днесъ все-свѣтска. И мотивитѣ, и импулситѣ, които движатъ тая война, сж едни отъ най-сжщественитѣ за управляющитѣ класи на тѣзи държави, които сж влѣзли въ борба помежду си. Германия и Австрия, тая срѣдноевропейска крѣпостъ, въ своето стремление да намѣри пазари за своята индустрия и да намѣри земеделски страни за своето индустриално население, припира отъ 50—80 години насамъ къмъ Балканитѣ, и по завѣтитѣ на Бисмарка иска да тури ржакъ на ония земи, които лежатъ по пътя ѝ къмъ Мала-Азия. Казвамъ, по завѣтитѣ на Бисмарка, защото, колкото и да се смѣта Бисмаркъ за непривърженикъ на колониялната политика, но той е именно оня, който е начерталъ пътя на германизма

прѣзъ Балканитѣ къмъ Цариградъ. Въ своитѣ си „спомени и мисли“ Бисмаркъ начертава, че въпросътъ за Цариградъ, въпросътъ за проливитѣ ще стане причина за великото европейско спрѣчкване и въ това велико европейско спрѣчкване Германия ще има първата дума. И ето ние виждаме и отъ едната, и отъ другата страна, и отъ сѣверъ и отъ югъ да се приближаватъ войскитѣ на двѣтѣ воюващи групи за разрѣшаване въпроса за проливитѣ. Безсмыслно задъ този въпросъ за проливитѣ, който пада, тѣй да се каже, прѣзъ нашата земя, прѣзъ нашата плътъ и прѣзъ нашата крѣвь, за насъ е много по-важенъ отъ другия въпросъ, той е за насъ по-близъкъ, като ризата при тѣлото, отъ другия въпросъ, който различава двѣтѣ групи — въпросътъ за обладаването на моретата, въпросътъ за обладаването на все-свѣтската търговия, въпросъ, специално германско-английски. Какъ сж сметени, какъ сж комплицирани всичкитѣ тѣзи противорѣчиви и противоположни интереси, върху това да не се простирамъ, но нека погледнемъ днешното наше положение. Днешното ли положение е страшно, настоящото, прѣдъ което ние сме поставени, е слѣдното. Огорчена България, разгромена България, България потъпкана и унищожена, която има да взема, както се казва, просто отъ всички свои стѣсди, има да взема свои хора, които сж плътъ отъ нейната плътъ, крѣвь отъ нейната крѣвь, възпитани въ нейното минало, въ нейното национално единство, тази България, какво значение има днесъ въ този великъ конфликтъ? И тукъ прѣдъ тази голѣма и велика задача загубва се мнѣнието на либералния блокъ или на русофилския блокъ; загубва се мнѣнието на една партия, загубва се и мнѣнието на социалната демократия. Нашата мечта бѣ избякана прѣзъ врѣме на войната, прѣзъ 1912—1913 г. Ние се помѣчихме въ мирния промежутъкъ отъ цариградския договоръ до откриването на войната да дадемъ ходъ на нашата мечта. Тя доби пакъ животъ; започна да оближава най-първо насъ, разумѣва се, мечтателитѣ, но ето веднага подъ една велика скала падна и биде затрупана. Нашата мечта днесъ кому да я говоримъ? И да я говоримъ на нашитѣ, и да я говоримъ на народа, на работничеството, всички казватъ: „Всичко това е добро“; чувствуватъ го, усѣщатъ го, че това би било едно щастливо животуване тукъ на Балканитѣ, но тѣ виждатъ ония вълни, наплаващи отъ едната и другата страна, и прѣдъ тѣхъ, като на хора на сжществуването, като на хора на живота, мечтата си е мечта, която утрѣ, може-би, пакъ ще се въздигне, но днесъ тая мечта нѣма животъ, днесъ тя нѣма сила да дѣйствува отъ човѣкъ на човѣкъ; тя не може днесъ да проникне прѣдъ видъ настѣпващата опасностъ, и тази велика опасностъ завладѣва умоветѣ на цѣлата маса, а съ туй заседно и умоветѣ на самитѣ мечтатели. Дори най-непоправимитѣ мечтатели между тия послѣднитѣ, назовете имъ имената както щете, дори и тѣ, ако отъ 12 часа или 16 часа будно състояние, единъ часъ мечтаятъ за своята дѣлѣйна съ години скѣпна за тѣхъ идея, 10 часа, 11 часа се занимаватъ, додѣ е дошла вълната, която ще ги затопи, и какво е отношението на рѣшающитѣ фактори у насъ къмъ тая вълна. Прѣдъ тая реалностъ, прѣдъ която е поставена нацията изцѣло и поотдѣлно, всички живущи у насъ, сме били ние поставени и отъ гърнитѣ дни на великия конфликтъ. И тогава ние подиряхме срѣдството, възможността да възспремъ нашата страна, като цѣло, да не се увлѣча по едното или другото направление, по едната или другата страна. И нашата цѣль, като на социално-демократи, ако е мирно животуване на Балканитѣ, не по-малка цѣль за насъ си остава въ тия моменти възможността да погрѣшимъ, щото нашата страна да не бѣде увлѣчена, ни защо, ни пощо, да бѣде увлѣчена съ една отъ воюващитѣ страни. И когато

ние бяхме поставени пред тази конкретна и реална задача, ние се явихме критици и на управляващите днес, явихме се критици и на опозиционните партии; между идейните представители на които се водиха кървави борби и които само можеха да увлечат нашата държава в едно или друго направление. Ние знаехме, че правителството има една декларация от 23 юний, ние знаехме фактически, че то принадлежи към групировката на тройния съюз, че то симпатизира към нея, че то искаше да води негова политика. Нашата първа грижа е била да намърим възможност, щото да бъде възприето нашето правителство от каквито да е постъпки в това направление. Знаейки неговата пръвстваност към тройния съюз, знаейки, че това е тройният съюз, който е инициатора на кървави катаклизми, знаейки и симпатията на нашата държавна глава, че тя клонят към тройния съюз, ние се опасваме твърде много, че България, малката България, ще бъде вмъкната в големия конфликт.

Н. Досевъ: И затуй подписахте манифеста.

Я. Санжовъ: И ние поддържаме въ българското общество помощ, както винаги сме го правили; това е нашата политика от десетина години насам. От върмената, когато ние се явихме като партия тук у нас, от 1894 г., както винаги, сме дирили спомощници на онай идея, която смятаме за даден момент спасителна за цялата нация. Ние се явихме борци против стамболовия режим дори с представителите на една от сега управляващите партии, които тогава бяха в опозиция; ние се явихме против тях, когато се заплашваха други свободи на българския народ.

Н. Досевъ: Вие тогава не бяхте борецъ, а чиновникъ — помощникъ-прокуроръ.

Я. Санжовъ: Ние се явихме против другите отатъкъ, когато те заплашваха свободите на българския народ. Така и в този моментъ поддържаме обществени групи, които да вървят по този път. Ето защо, г. г. народни представители, ние възприехме за едно благоприятно дѣло споразумѣването между опозиционните групи. Най-първо приехме съвѣщание между опозиционните групи с представителите на правителството, и когато видяхме, че правителството си върви по своя избран път и не иска въ тия моменти да влиза въ сношение с опозицията, ние се помъчихме да създадем от опозицията едно по-силно ядро, за да можем да държимъ въ равновѣсие, за да можем да влияемъ, да коригираме, ако щете, направлението, въ което вървише правителството и да спъваме ония негови постъпки, които биха били пагубни за нашата страна. Първата наша постъпка бѣ манифестътъ на българския народъ, когато се чуа думите на г. министър-председателя, че той не иска да влиза въ никакви срѣщи и въ никакви съвѣщания с насъ. Втората стъпка къмъ това бѣ едно комюнике, което ние изработихме оня денъ, и което щѣхме да представимъ на г. министър-председателя, по отношение на ония декларации, които той направи предъ насъ. Туй комюнике още не е излязло, и ние тукъ сега съ нашия рѣчи изказваме неговата същина. Какво е нашето отношение, г. г. народни представители, къмъ политиката на правителството?

П. Даскаловъ: На цялата опозиция или само на васъ?

Я. Санжовъ: Говоря за себе си и за насъ. — Нашето отношение къмъ политиката на правителството,

на първо мѣсто, е била тази, да можемъ да предпазимъ правителството отъ безогледното, отъ изключително вървене съ тройния съюзъ. Въ срѣщатъ, които ние имавме съ г. министър-председателя, ние бивахме увѣрявани, че подобно изключително вървене правителството не смѣта да прави; че правителството макаръ и да е дало известната декларация на 23 юний, но то въ течение на събитията, подъ тяхното влияние и подъ отговорността, че с правителство на българския народъ, се отдръпва отъ нея декларация и се мѣчи да приеме едно поведение, което да отговаря на поведението на цялия български народъ. Правителството ни заяви, че то приема неутралитета, и ние поддържаме въ нашия срѣщи правителството въ това му намѣрение — неутралитетъ строгъ, неутралитетъ лояленъ.

Но, г. г. народни представители, какво означава нашиятъ неутралитетъ? Да-ли това е неутралитетътъ на една Швеция и Норвегия, да-ли това е неутралитетътъ на едни Съединени щати; може ли да се говори за единъ неутралитетъ на България, не когато Англия и Германия воюватъ, не когато нейниятъ съсъди, малки и голѣми, за смѣтка на България чертаятъ бѣдното разпрѣдѣление на териториите, бѣдното прѣхвърляне на населението отъ една държава или отъ една групировка на държави въ друга? Можемъ ли да стоимъ неутраленъ, т. е. съ скръстени раѣи, съ бездушното сърце, съ недѣйствующа мисль, като-то-ли е се едно, какво става тамъ на другия свѣтъ, когато въпросътъ се касае до твоята съдба? А, г. г. народни представители, ние имаме слабостта да смятаме, че ако отъ тази война България не получи своето национално обединение, на края на крайщата това ще бъде пакъ България, която ще се мѣчи, ще се измѣчва отъ това ново състояние, и не само България, като единица, но и отдѣлните части отъ населението и ще чувствува цялата тежестъ, невъзможна тежестъ на ново едно невъзможно политическо съществуване, което може да бъде измѣнено съобразно съ това, на коя страна си помагалъ съ своя неутралитетъ, на коя страна си билъ, когато се е разрѣшавала твоята съдбина. Ние не смятаме нито тукъ, нито никѣдъ да се откажемъ отъ нашето национално съществуване, не смятаме никѣдъ да се откажемъ отъ нашето национално обединение. Ние смятаме, че националното обединение е прогресътъ на нацията и, ако това национално обединение може да стане въ единъ друженъ начинъ съ другите нации, които сж около насъ, толкова по-добре за едната, за двѣте и за всичките нации, които искатъ да запазятъ своята автономия на това мѣсто. Отъ националното обединение ние ще минемъ много леко къмъ едно балканско споразумѣние. Както вие, управляващите партии, леко бяхте разпрѣдѣлили, горѣ-долу, доколкото е било възможно, вашите национални елементи въ договоритъ отъ 1912 г., така и ние, които държимъ подобно едно примирие, което може да стане съ жертви, което може да стане и безъ жертви на население, което може да стане при една друга форма, на която ние сме представителите — подъ формата на една конфедерация, на тази държавна форма, въ която всички ще бждатъ свободни да принадлежатъ къмъ тая култура, която те прѣдпочитатъ, свободно избиратъ — така и ние, казвамъ, щѣхме да се радваме, ако можеше да стане едно подобно национално обединение въ съгласие съ другите нации. Ето защо, г. г. народни представители, за насъ е отъ велика важностъ, какъ ще бъде разрѣшенъ частниятъ нашъ въпросъ, а не онзи въпросъ между Англия и Германия, въ който и ние, малката България, и малката наша група нѣмаме и дума. Ние сме безъ значение тамъ, безъ всякаква тежина и, слѣдователно, за насъ бѣ интересно, какъ ще се разрѣшава въпросътъ тукъ, у насъ. Ето защо, нашиятъ неутралитетъ въ храл

на крайщата си е единъ отъ най-заинтересованитѣ неутралитети, единъ неутралитетъ не само очаквателъ, както вчера се каза тукъ, но единъ неутралитетъ наблюдателенъ, единъ неутралитетъ, който по възможностъ да може да докара едно разрѣшение на въпроса, що се касае до насъ, удовлетворително за цѣлата нация, безъ да увѣржда подобнитѣ же национални интереси на другитѣ държави. Ето защо, г-да, ние намѣрихме въ тая группировка на съединената опозиция единъ добръ лостъ, за да бѣде по възможностъ наложени на България единъ неутралитетъ, който, обаче, да бѣде строга, лояленъ; искаме да кажа, който да не бѣде въ течението само на едното направление, както ние имаме достатъчно основание да вѣрваме по-рано за васъ, и да можемъ да ни извадимъ отъ него, за да запазимъ колкото е възможно повече шансове за правилното разрѣшение на въпроса, който ни занимава. Когато ние виждахме, че вие третираете въпроса за България и нейното бъдеще само съ групитѣ отъ едното направление, ние поискахме отъ васъ да третираете този въпросъ и съ групитѣ отъ другото направление.

Н. Досевъ: Отъ васъ кой поиска това?

Прѣдседателствующъ д-ръ И. Момчиловъ: (Звъни)

Я. Сакжзовъ: Г. Досевъ! Когато дойда въ Ески-Джумалъ, ще си приказваме колкото искате, а сега ме оставете да говоря нѣщо по-общичко. — За насъ бѣ отъ голѣма важностъ да знаемъ, да-ли г. министъръ-прѣдседателъъ разговори и съ другата страна. Ние не смѣтахме, че има значение това възражение, което ни се правѣше, че неутралитетътъ не ни позволява да разговаряме съ другата страна. Не само това, но ние такъвъ неутралитетъ смѣтаме за най-възможния прѣдателски актъ въ България. Единствениятъ неутралитетъ, къмъ който ние можемъ да се присъединимъ, той е неутралитетътъ да разговаряшъ не, но да третирашъ, по възможности, да подготвяшъ съ двѣтъ rivalни страни, съ двѣтъ съпернически влияния, както и въ миналото толкова пѣти българскиятъ народъ го е вършилъ, даже по време на черковното си обособяване. Тукъ, за жалостъ, е такова едно мѣсто на Балканския-полуостровъ, дѣто се кръстосватъ толкова влияния и такива силни влияния, че не можешъ да не обръщашъ внимание на едната и на другата страна. Ако ние бѣхме въ Австралия, можехме да запазимъ чувството на признателностъ къмъ едната отъ странитѣ вѣчно и да си останемъ съ него да си животуваме и благоуваме. Но на туй мѣсто, дѣто се кръстосватъ толкова интереси и толкова важни, прѣдъ които България и нейното значение, може-би, се обръща въ една твърдѣ малка величина, ние смѣтаме, че неутралитетътъ можеше да бѣде само такъвъ, който да третира, да влиза въ сношение, да издѣйствува и да изкара налице едно разрѣшение изгодно за насъ, що се касае само до насъ. Ние влизаме въ блока не да рѣшимъ въпроса между двѣтъ групи, не да рѣшимъ въпроса между Англия и Германия, между Русия и Германия, но да рѣшимъ въпроса за насъ, защото този въпросъ ние имаме да рѣшаваме, а не другъ. И като влизаме въ този блокъ, и като искаме да влизаме въ сношение съ правителството, както напоследѣтъ констатирахме, че това е възможно ако декларациитѣ на правителството, направени прѣдъ насъ въ комисията по изработване отговора на тронното слово и въ отдѣлнитѣ срѣщи съ опозицията, сѫ искрени, ние искаме чрѣзъ този опозиционенъ блокъ и заедно съ правителството да спомогнемъ за възможното правилно и благотворно разрѣшение на малкия български въпросъ отъ великия европейски конфликтъ. На туй основание ние изтъкнахме тая фраза, и на-

стояваме и днесъ да заговорите и съ другата страна, защото едно изключително, едностранчиво рѣшение на този въпросъ въ днешно време е невъзможно, и като така налага ви се по необходимостъ да имате прѣдъ видъ и двѣтъ страни, когато ще рѣшавате кое подобава на България и кое тя може да очаква отъ тѣхъ.

Г. г. народни прѣдставители! Тѣзи бѣха нашитѣ изходни точки, които ни вмѣкнаха въ тѣй наречения опозиционенъ блокъ. Нашата роля тамъ е явна, нашата задача е проста: да не оставимъ тѣхъ (Сочи лѣвицата) да искатъ едно изключително рѣшение на въпроса, а съ тѣхъ заедно да не оставимъ и васъ (Сочи на дѣсно) да извършите друго изключително разрѣшение на въпроса, да се избѣгне тѣхното едностранчиво разрѣшение, да се избѣгне и вашето едностранчиво разрѣшение.

Министъръ-прѣдседателъ д-ръ В. Радославовъ: Казахте ли това тѣмъ?

Я. Сакжзовъ: Г. министъръ-прѣдседателъъ ме пита, да-ли съмъ го казалъ тѣмъ. Казвалъ съмъ го.

Д-ръ П. Джидровъ: Ачикъ.

Я. Сакжзовъ: Ачикъ не, но тамъ сме водили борба, каквато, за жалостъ, не можехме да поведемъ съ васъ, и която сега трѣбва да водимъ, и която ще поведемъ, увѣрявамъ Ви, г. министъръ-прѣдседателю, ако се убѣдимъ, че вие вървите изключително по едното направление.

П. Даскаловъ: Вждете кавалеръ, както о г. Машиновъ. Кажете си право, че вие искате да вървите въ другото течение. Кажете си го ясно.

Я. Сакжзовъ: Отъ това по-ясно ще можете да намѣрите другадѣ.

П. Даскаловъ: Отъ това по-нагледно, което говорите, не съществува. Вие си взехте отпускъ отъ вашия социализъмъ, като излизохте да говорите тукъ.

Я. Сакжзовъ: Оставете, съ Васъ трѣбва на друго мѣсто да се разправя човѣкъ — частно нѣкакъ си.

П. Даскаловъ: (Възражава нѣщо)

Прѣдседателствующъ д-ръ И. Момчиловъ: (Звъни) Моля, г. Даскаловъ!

Я. Сакжзовъ: Отъ това по-ясно изложение на ролята, която ние играемъ, на задачитѣ, които ние си поставяме, на срѣдствата, съ които ние се мѣчимъ да ги достигнемъ, ако вие можете да намѣрите въ България, че Ви прави честъ да го изложите публично и ще Ви очаквамъ тукъ да го чуя. Но ние смѣтаме, че съ толковато сили, които притежаваме, съ толковато любовъ, която имаме къмъ тая земя и къмъ тия хора, съ които сме живѣли и расли, ние сме приложили всичкитѣ наши усилия, за да можемъ да изберемъ най-правилния пѣтъ. По-правиленъ пѣтъ отъ този има, но трѣбватъ други хора тукъ (Сочи министерската маса), трѣбватъ други хора тамъ (Сочи дѣсеницата) и другъ човѣкъ тамъ, горѣ. Ако имаме тамъ другъ човѣкъ, отдавна трѣбваше да има у насъ друго едно управление. (Рѣкоплѣскане отъ лѣвицата и лѣвия центъръ) Ако имаме тукъ други хора, отдавна щѣха да кажатъ: „Елате тукъ ...“

П. Даскаловъ: Отдавна щѣха да докаратъ нова катастрофа за България.

Я. Санжовъ: Отдавна щѣха да кажатъ: „Елате, г-да, въпросътъ е не само за малка България, въпросътъ е за цѣлото нейно бъдеще“; а щомъ е тъй, единъ Пенчо Даскаловъ най-малко има право самичкѣ да говори. (Ражоплъскане отъ обединената социалистическа група)

П. Даскаловъ: Ражоплъскатъ Ви Вашитѣ съюзници, защото сж прѣдатели съ Васъ заедно.

Я. Санжовъ: Въ туй отношение, г. г. народни прѣдставители, ние станаме по неволя привърженици на едно управление, което иначе нѣма никакъ нашитѣ симпатии, нито като дѣйствующъ организъмъ, нито като парламентаренъ изходъ, нито като наше принципно становище; ние прибѣгнахме, ние направихме една крачка напѣдъ, направихме компромисъ . . .

К. Досевъ: Съ съвѣстѣта си.

Я. Санжовъ: Кой говори тамъ за съвѣстъ?

К. Досевъ: Азъ говоря на г. Санжова, този, който захвърли социалистическитѣ принципи и направи шагъ напѣдъ къмъ властѣта.

Я. Санжовъ: Ние направихме компромисъ съ нашитѣ принципи да приемемъ участието за едно общо партийно управление, което да има за задача въ 20-тъ мѣсеца или въ 12-тъ, които ни прѣдетоятъ . . .

К. Досевъ: Сега искате да се приближите къмъ властѣта, затова ми пѣте тази пѣсень.

Я. Санжовъ: Г. прѣдседателю, менъ ли ще оставите да се разправамъ съ г. Досева?

Прѣдседателствующъ д-ръ И. Момчиловъ: Моли, г-да, оставете оратора да говори спокойно.

Я. Санжовъ: Г. г. народни прѣдставители! Нѣма защо, когато единъ народенъ прѣдставител иска да изкаже своята мисълъ, да му правите толкова възражения. Тия възражения не че ме спъватъ, но шумътъ отъ гласоветъ ме спъва и не ми дава възможностъ да приказвамъ. (Къмъ г. К. Досева) Да имамъ твоитѣ широки гърди, бихъ те надвикалъ.

Г. г. народни прѣдставители! Това ни накара да приемемъ общопартийния кабинетъ, като едно срѣдство за да се излѣзне отъ днешното неизвѣстно положение. Ние признаваме неудобствата, голѣмитѣ неудобства на подобно едно общопартийно управление. Но ако вие искрено искате сътрудничеството на всички български синове въ този моментъ, когато България висѣ между двѣ опасности, очевидно е, нѣма друга форма на туй сътрудничество, освѣнъ общопартиенъ кабинетъ. Съвѣщанията, свободнитѣ съвѣщания на г. министъръ-прѣдседателя или на правителството съ оппозицията сж сжщо отъ значение, но тѣ не водятъ политиката, тѣ не задѣлватъ, тѣ не водятъ подиръ себе си отговорности. Азъ ще ви направя и една въпросия; ние сме склонни и при една по-друга форма дори да се боримъ за сжщата цѣль, ако само отъ тази страна, отъ страна на правителството, имаме достатъчно искреностъ и достатъчно смѣлостъ да изложатъ прѣдъ насъ истинското състояние на работитѣ. И ако въ всѣки моментъ ние бивахме сигурни, че прѣдъ насъ стои истинското положение, правителството щѣше да има нашия съвѣтъ, но понеже това е невъзможно и това се не прави по ваши съображения или по съображения, че не поемаме отговорността за дадения съвѣтъ, на васъ не остава друго, освѣнъ да изберете единствената форма на общопартиенъ кабинетъ. И

забѣлѣжете, г-да, тя не е далечъ и отъ цѣлитѣ, които вие гоните, тя съвпада дори съ тѣхъ. Въ края на крайщата ние виждаме какъвъ ще бѣде изходътъ отъ туй положение. Когато Австрия слиза прѣзъ Видинъ, може-би, прѣзъ Цариградъ и Скопие къмъ нашата земя, да я обгрѣща, когато, може-би, Русия оттае, е принудена съ или противъ Ромѣния да слиза къмъ Цариградъ, когато сме поставени между тия два огъня, очевидно е, че, въ края на крайщата, вие, които управлявате, ще прибѣгнете къмъ всички насъ, които не управляваме, къмъ всички насъ, които носимъ оръжия. Силата на въоръжения народъ, ентусиазмътъ, общото стремление на народа да защити страната си ще ви бѣдатъ необходими, когато вие кажете, че моментътъ е дошълъ и че ще трѣбва да се дѣйствува. Очевидно е, че вамъ ще бѣде наложено това общо помагане отъ народа. Е, какъ, г. г. народни прѣдставители, вие ще смѣтете, какъ ще си въобразите, че вие ще имате този народъ съ васъ цѣль цѣленичкѣ, безъ този народъ да бѣде увѣренъ, че избраниятъ отъ васъ пѣтъ е единствениятъ, който остава на България? Очевидно е, че и за тази послѣдна цѣль вамъ пакъ се налага пѣтътъ на общопартийното управление. Но азъ не настоявамъ върху това. Оставамъ го на васъ, смѣтамъ го наложително за васъ и, слѣдователно, вие ще бѣдете отговорнитѣ, ако не го приемате. Когато дойде денътъ на изпитанието, ако вашиятъ избранъ пѣтъ не бѣде този, който се сподѣля отъ цѣлия народъ, отговорността тогава ще бѣде ваша за възможното раздѣленіе въ духоветъ на народа, а едно единство на народа е нужно, не само за васъ, нужно е и за всички насъ въ тия страшни моменти.

Минавамъ по-нататѣкъ, г. г. народни прѣдставители, за да свърша.

Повече да се говори по това, може-би, нѣма какво, а сжщевременно не е и желателно, обаче намъ прѣдстои да ви разкриваме онова, което може да ви очаква. Вие сте въ течение на работитѣ, вие водите политиката, вие знаете на какъ клонятъ вѣзнитѣ, ние знаете какво е съпорничеството на двѣтъ групировки, вие знаете какъ тия групировки се отнасятъ къмъ васъ, къмъ България, вие сте ония, които въ дадения моментъ можете да повикате българския народъ на дѣйствиe. Пригответе се, г. г. народни прѣдставители, нека вашето правителство се приготви за този моментъ, да се приготви всѣчески. Народътъ ще дойде, когато го повикате за една ясна, за една разбрана, за една обща приемлива задача. Нашата страна може-би ще бѣде цѣргазена. Не знаемъ какъ вие гледате на една подобна възможностъ, но върху нашата страна може да се струпатъ неминуеми всѣчески бѣди, ние можемъ да станемъ арена на военни събития, на сражения. Това не е желателно; ние трѣбва да се помчимъ да избѣгнемъ това. Ние можемъ да бждемъ нагазени, съ цѣль да бждемъ увлѣчени къмъ едната или другата страна. Това не е желателно, това трѣбва да се избѣгне, трѣбва да се подготви да бѣде избѣгнато. Вие трѣбва да подготвите избѣгването на първия оня, който ще нагази нашата страна. Вие трѣбва да знаете за този моментъ, като се подготвите дипломатически, да се подготвите и вътрѣшно. За това вътрѣшно подготвуване, на първо мѣсто ще прибѣгнете до повикването на народа подъ знамената. Припомнете си онова, което ви казахъ отначалото, припомнете си ония грѣшки, които се направиха отъ миналото управление. Създайте на народа възможностъ да върва, че той, когато бѣде повиканъ подъ знамената, неговитѣ дѣца, майки и жени, неджавитѣ нѣма да бѣдатъ оставени на произвола на сѣдбата. Това е първото нѣщо, което трѣбва да направите. Второто нѣщо — подгответе се за оня моментъ, като дадете възможностъ на всички насъ да участвуваме, съ всички наши най-добри помисли, въ разрѣшеніето на тоя

въпросъ. Дайте ни свободата да се срѣщаме съ васъ, да размѣняме мисли, да чуемъ нашитѣ мисли. Прѣмахнете всички ония прѣчки, които вие създадохте за други условия — прѣмахнете военното положение.

Отъ дѣсницата: А-а-а!

Я. Сакжзовъ: Дайте възможност на народа да бжде увѣдомяванъ.

П. Вангеловъ: Той е увѣдоменъ.

Я. Сакжзовъ: Дайте възможност да бжде народътъ освѣтляванъ отъ всички насъ върху прѣдстоящитѣ задачи. Вие чухте отъ вчера насамъ, че у насъ нѣма голѣмо различие, ако декларацията на правителството е искрена, и щомъ нѣма никакви смѣстени различия, дайте ни възможността да освѣдомимъ тоя народъ, че неутралитетъ не значи едно мълчаливо оставяне сѣдбинитѣ на народа на произвола на воюващитѣ. Не дѣйте мисли, че този народъ, който не е живѣлъ дълги години политически животъ, който при първия свой полетъ да заживѣе и съ своята кръвъ да създаде едно ново за себе си съществуване биде тѣй измѣнически измаменъ, ще трѣгне съ оня необходимъ ентузиазъмъ, който е нуженъ за тоя моментъ. Дайте възможност да бжде той подготвенъ, да разбере, че има единъ изходъ и ни покажете тоя изходъ въ свѣщалията си съ оппозицията, било въ тайно събрание, било въ частно засѣдание, както намѣрите вие за нужно, като прѣдставители на България къмъ прѣдставителитѣ на останала България; дайте ни възможност да се сдупимъ въ едно разрѣшение на този въпросъ, да го понесемъ въ народа, да го освѣтимъ, да му вдѣхнемъ вѣрата, че този пакъ неговитѣ усилия не ще останатъ измамени. Подгответе ни за тоя моментъ. Военното положение се твърдѣ злѣ разбира, твърдѣ злѣ го тълкуватъ вапитѣ органи и не даватъ възможност за никакво свободно проявление на гражданската мисль. Вие виждате, тукъ сме почти всички прѣдставители на България, нѣма такова течение, което да се бори, което да отива въ разрѣзъ съ желанията на България.

П. Даскаловъ: Тукъ го нѣма, но въ печата го има. Тукъ говорите едно, а друго пишете.

Я. Сакжзовъ: Нѣма такова течение, а го има само у Пенчо Даскаловъ. — Слѣдователно, дайте ни възможност да се сплотимъ въ една непрѣодолима сила, която сила ще ви бжде, може-би, още за нѣщо нужна.

Г. г. народни прѣдставители! Вие видѣхте въ миналия 16 юний, какви влияния имаха групитѣ, които управляваха, и групитѣ, които бѣха вънъ отъ управлението. Вие видѣхте какъ неотговорни военни лица, какъ неотговорни неуправляющи фактори, какъ дори неотговорни високопоставени лица, съ една заповѣдъ разрушиха съграденото съ хиляди и хиляди жертви национално здание. Г. г. народни прѣдставители! Дайте ни възможност съ една голѣма, обща сплотеностъ, която да бжде велегласно изказана въ страната навсѣкждѣ, подкрѣпена отъ народа, да кажемъ, че днесъ България мисли едно и ще дѣйствува едно и нѣма да оставимъ нито на военни, нито на царъ да вършатъ своя собствена политика. (Ражоплѣскане въ крайната лѣвица и лѣвия центъръ) Днесъ България има една политика — да запази себе си и да осмислени, по възможностъ, ония свои национални вѣжделения, които тукъ на Балкана се смѣтатъ отъ десетки години и отъ насъ, и отъ другитѣ, за най-легитимни, за най-подкрѣпени. Слѣдователно, г. г. народни прѣдставители, на васъ остава да ни дадете възможностъ всичко това, изказано, да

го добиемъ. У васъ е управлението, у васъ е силата и волята да ни повикате да сътрудничимъ въ тоя страшенъ моментъ, за да изкараме България къмъ едно по-честито, къмъ едно по-достойно бждѣще. (Ражоплѣскане отъ крайната лѣвица и лѣвия центъръ)

Прѣдседателствующъ д-ръ И. Момчиловъ: Давамъ 5 минути отдихъ.

(Слѣдъ отдихъ)

Прѣдседателъ: (Звъни) Засѣданието продължава.

Има думата народниятъ прѣдставителъ г. Илия Вълчевъ.

И. Вълчевъ: (Отъ трибуната) Г. г. народни прѣдставители! Съ голѣмо внимание изслушахъ г. г. ораторитѣ отъ оппозиционнитѣ групи въ камарата и бѣше ми длъжностъ да ги изслушамъ, за да знаа азъ, за себе си, да знае и народното прѣдставителство, а че и българскиятъ народъ, какви възгледи се поддържатъ отъ нашата оппозиция, въ какво направление тя дѣйствува и всѣки единъ да си направи онова заключение, което е нужно да направимъ, за да бждемъ начисто. Прѣди всичко, най-вече г. Стамболийски заяви и каза, че днешното правителство било избѣгвало да даде освѣтления на народното прѣдставителство върху положението на България; като-че-ли това нѣщо искаше да се каже и отъ други нѣкои оратори. Длъжностъ ми е тукъ да заявяю единъ най-откритъ начинъ, че въ комисията по изработване отговора на тронното слово, която се занима съ своята работа въ 7—8 засѣдания, г. Стамболийски не се яви. Явиха се негови другари отъ неговата група, обаче той, ако и да е членъ отъ тая комисия, не се яви да вземе участие въ работитѣ ѝ.

А. Димитровъ: Защото бѣше въ друга комисия.

И. Вълчевъ: Но знамъ, че г. Стамболийски, като водителъ на земеделската група се яви тогава, когато г. министъръ-прѣдседателъ бѣше приелъ всичкитѣ оппозиционни шефове и имъ изложи положението на страната. Това изложение биде извършено вторично, напространно отъ г. министъръ-прѣдседателя и въ комисията по изработване отговора на тронното слово. Слѣдователно, да се говори и поддържа, че правителството избѣгвало отъ да даде обяснения за положението на страната, трѣбва да считамъ това, ако не за невѣрно, то за погрѣшно заявление. Колкото за въ комисията, държа да кажа, че, безъ изключение на никой, шефове прѣсѣдствуваха въ засѣданието, когато г. министъръ-прѣдседателъ даде най-подробни обяснения. И прави странно впечатление обстоятелството, дѣто г. Сакжзовъ днесъ ни разправяше, че той не знае нито какво е положението, нито какво е вършило правителството, какво е направило, въ какви сношения се намира съ всички въобще сили, малки и голѣми и какво поведение е усвоило и държи по обявения неутралитетъ. Никакъ си нѣма мѣстото и не би трѣбвало да се говори, че правителството се подавало на една или друга группировка отъ воюващитѣ сили, защото българското правителство държи еднакво поведение и срѣщу едната группировка и срѣщу другата. Това нѣщо бѣше обяснено. Шефове даже задаваха въпроси на г. министъръ-прѣдседателя, той имъ отговаряше на всички запитвания, и по тоя начинъ тѣ добиха едно пълно освѣтление по въпроса, който ги интересуваше. Е, г. г. народни прѣдставители, отъ тукъ (Сочи лѣвия центъръ) и отъ тукъ (Сочи лѣвицата) слѣдъ всичко това, да се говори, че не сме били освѣтлени върху

положението и че правителството било държало едно-странично поведение, менѝ ми се струва, това нѝщо не би трѣбовало да се прави; не трѣбва да се прави, казвамъ, затова, защото не изразява истината. Ако е работа да говоримъ какво ни дойде на умъ тукъ, и вѣрно и невѣрно, то е другъ въпросъ. Но азъ мисля, че за честѣта на единъ народенъ прѣдставителъ, за честѣта на едно народно прѣдставителство и за честѣта на народа, когато се говори отъ негово име тукъ, отъ тая трибуна, ако искате да докаждаме до правилни заключения въ нашитѣ дебати и въ нашитѣ рѣшения, трѣбва да се излага само истината. Всѣкога, когато се трѣгва отъ погрѣшни точки, дохожда се, за жалостъ, до погрѣшни заключения. Не бихъ желалъ въ българския парламентъ, за който всички трѣбва да скѣпимъ, да се вижда подобенъ родъ на дѣйствиѣ или на такъво поведение. Отъ излагането тукъ на невѣрни работи никой нѣма да спечели, напротивъ, всички можемъ да загубимъ — и болшинство, и опозиция, и народъ. Менѝ ми се струва, г. г. народни прѣдставители, че длѣжностъ се налага на всички ни да държимъ смѣтка за недавнашното минало. Вие знаете, че отъ 1912 г. сега за пръвъ пътъ, слѣдъ двѣ години, по този редъ, българскиятъ народъ, чрезъ своитѣ народни прѣдставители, се срѣща съ своя господарь и съ отговора на тронното слово ще заяви на българския господарь, какви сж неговитѣ възгледи, какво той желае, какво той поддържа.

И. Януловъ: Споредъ конституцията, има държавенъ глава, нѣма господарь.

И. Вълчевъ: Моля, извинете, г. Януловъ. На нашата група може да не ѝ се харесва тоя терминъ,...

И. Януловъ: Така е споредъ конституцията.

И. Вълчевъ: ... но то е мое мнѣние и азъ считамъ за длѣжностъ така да се изразя.

И. Януловъ: Служете си съ конституционнитѣ термини; то е най-доброто.

И. Вълчевъ: Благодаря, г. Януловъ.

Н. Харлаковъ: Нарушавате протокола.

И. Вълчевъ: Благодаря още единъжъ и на двама ви.

Г. г. народни прѣдставители! Азъ бихъ ви молилъ, ако обичате, да можемъ да бждемъ търпѣливи да се изслушваме. Нищо не помага кавгата и закачката, ама абсолютно нищо — може да поврѣди, но нѣма да помогне. Моята мисль бѣше да изтъкна прѣдъ г. г. народнитѣ прѣдставители, че въ такива моменти, които днесъ прѣживѣва България, ще трѣбва да внимаваме на всѣка дума и стѣпка, която вършимъ, като народни прѣдставители. Нѣкои отъ говорившитѣ казаха, че добръ би било — и азъ съмъ напълно съгласенъ съ тѣхъ — по възпнатата политика въ такива тежки за страната врѣмена да бждемъ малко по-въздържани. По онова, което можеше г. министъръ-прѣдседателъ да изложи прѣдъ шефовецъ, и по онова, което той можеше да изложи прѣдъ комисията по изработване отговора на тронното слово, добръ ще направимъ и ние, и вие, да бждемъ по-въздържани, да не говоримъ работи, които могатъ да ни поврѣдятъ. Азъ чувамъ отъ всички страни — и отъ опозиция, и отъ болшинство — че всички въ днешното тежко врѣме желаемъ да помогнемъ на България. И ако наистина желаемъ да помогнемъ, бждете увѣрени, че съ многото говорене на работи, които не трѣбва да се говорятъ, ние ще получимъ тъкмо обратнитѣ резултати. Който е слѣдилъ парламентитѣ въ другитѣ страни, който е слѣдилъ живота на пар-

ламентитѣ, той е забѣлѣзвалъ, че докогато тамъ по наложеностъ, депутатитѣ пазятъ за себе си нѣкои работи и не ги говорятъ, тукъ, у насъ, каквото и да се говори, било въ тайни засѣдания, било по другъ начинъ, днесъ се говори, а вечерѣта вие ще го видите въ българския печатъ прѣдадено и каквото трѣбва, и каквото не трѣбва. Това е единъ голѣмъ недостатѣкъ, това е една непростителна грѣшка. И азъ съмъ увѣденъ, че у насъ много журналисти мислятъ, че правятъ една голѣма услуга на България и на обществото, ако побързатъ и всичко изнесатъ на пазара. Слабостъ, и то слабостъ такава, отъ която страдатъ нашитѣ обществени и държавни интереси. Това трѣбва добръ да се разбере отъ всички.

Въ тоя редъ на мисли, азъ ще дойда да подчертая, че когато говорѣше г. Стамболийски, когато говорѣше и г. Сакъзовъ, тѣ на нѣколко пъти се изказаха, че у насъ военното положение било имъ прѣчило да не могатъ да правятъ публични събрания, па да държатъ и рѣчи, да говорятъ на свои и па не свои избиратели, да разгласяватъ — какво мислите? — работи по положението. Когато нашето гражданство, нашата журналистика би имала опитността на нациитѣ, които живѣятъ свободенъ животъ отъ вѣкове и знаютъ кое трѣбва да прѣдпазватъ и кое не, тогава го разбирамъ. Но ние въ България живѣемъ свободенъ животъ отъ много малко врѣме, а пъкъ държавническитѣ похватъ у насъ още у всички е слабъ — това да си го признаемъ, нѣма защо да го криемъ. Похватътъ и опитността се добиватъ въ живота. Ето защо, азъ намирамъ, че тѣзи, които се оплакватъ, че нѣмалъ възможностъ да държатъ публични събрания въ днешно врѣме, не правятъ добръ или, най-малкото, може да се каже, тая тѣхна постѣпка не се оправдава отъ втрховнитѣ интереси на страната — кой каквото ще да ми приказва.

Г. Кирковъ: Както Вие ги разбирате.

И. Вълчевъ: Моля, това е мое мнѣние. Азъ не ви го налагамъ.

Министъръ-прѣдседателъ д-ръ В. Радославовъ: И много право мнѣние.

И. Вълчевъ: Азъ не го налагамъ на никого. Вие имате случай въ комисията да чуете моето мнѣние, което не налагамъ никому. Но длѣжностъ ми е да го изкажа, защото когато азъ, като българинъ, чета въ печата нѣщо, което трови България, мѣчно ми е, когато чета нѣщо, което убива нѣкое добро начинание, което съсипва бждѣщето на страната, азъ въ себе си изпитвамъ най-тежка горчивина, защото въпросътъ се касае за българскитѣ интереси, за българското отечество. Значи, оплакването на онѣзи отъ господата, които дойдоха въ тоя редъ на мисли да се оплакватъ отъ военното положение, ми се вижда неумѣстно. Мога да увѣря всички, че днесъ-заднесъ въ България никой даже не подозира, че има военно положение.

Отъ лѣвицата: А-а-а!

И. Вълчевъ: Азъ ще ви кажа защо — само ще ви моля да ме изслушате. Азъ съмъ прѣкарвалъ въ България военно положение, при което съ десетки приятели лежахме въ участъцитѣ, не за друго, а само защото размѣняхме нѣкои думи за доброто на България.

Н. Цановъ: Кога е било това?

И. Вълчевъ: Моля, недѣйте бърза, азъ ще ви кажа.

Та, военното положение днеска — трѣбва да си го признаемъ — у насъ си има своята полезна страна за доброто на България, защото, увѣренъ съмъ, че никой, ама абсолютно никой не може да се оплаче, че е опиталъ нѣкаква тежестъ отъ военното положение и че това военно положение не е само за доброто на отечеството. Азъ бихъ желалъ да ми се посочатъ примѣри, по такива нѣма, или колкото и да се говори, че ги има, тѣ сж такива, за които даже не заслужава да се говори. Ако има нѣкаждъ нѣкое изключение, то ще да е по неразбиране на длѣжноститѣ отъ ония лица, които, по една или друга причина, не схващатъ добръ своето служебно положение, обаче това сж изключения — това подчертавамъ — изключения, а не система. И трѣбва да благодаримъ на правителството, че взема всички мѣрки, щото българското гражданство да живѣе животъ, безъ да усѣща и да чувствувва, че има военно положение. Това е фактъ безспоренъ.

Нѣкои отъ г. г. шефове сж оплакаха. И какво се оплакаха? Не ща да споменавамъ имена, вие чухте, слушахте, но оплакаха се нѣкои, че като написали едно комюнике, българското правителство било взело мѣрки и било понесало тѣхното сѣдене. Заявявамъ тукъ, че българското правителство не е взимало никакво рѣшение да дава нѣкои шефове подъ сѣдъ за нѣкакви комюникета. Това го твърдя по единъ положителенъ начинъ. Следователно, твърдението, че правителството е вземало рѣшение да тегли подъ сѣдъ нѣкои шефове за нѣкои комюникета — касасе се за онова отъ 23 августъ — е твърдението невѣрно. Може-би нѣкои заинтересовани лица — това съмъ готовъ да приема — сж говорили на шефове, да имъ сж показали, че имъ сж въ услуга, да имъ сж казвали: „Виждате ли, правителството взема таква рѣшение, ама ние не щемъ да го изпълнимъ“. Допускамъ, щото, било комендантѣтъ, било и други нѣкои отъ комендантството да сж искали да се рекомандуватъ прѣдъ оппозицията и да сж казвали: „Знаете, има таква рѣшение, ама ние не щемъ да го изпълнимъ“. Затова, видн се, г. Малиновъ каза тукъ: „Благодаримъ на военнитѣ власти, които не се подведоха въ случая по ума на правителството и не ни дадоха полъ сѣдъ“. Азъ отговарямъ на този въпросъ. Г. Малиновъ ще бѣде добъръ да приеме тия думи, които изразяватъ истината и да си вземе за негово знание бѣлѣжка, че, ако инициативата сж вземали други, които сж наговорени да сѣдѣтъ, какво става въ страната, не бива това да се туря въ смѣтка на правителството. Това е непростено. Защо? Ако извѣстни държавни органи сж наговорени да изпълняватъ извѣстни функции и ако тия органи, изпълнявайки своята служебна обязаностъ, подхващатъ дѣло, което по-послѣ прѣкрупаватъ, ще трѣбва да знаемъ всички, че тукъ много добръ сж направили ония военни власти, които, като сж направили, че нѣма защо да прѣследватъ никого, сж прѣкрупали дѣлото. Но да се излизъ въ камарата и да се говори по тоя начинъ, не е простено. Защо? Защото прѣзъ всичко това ние правимъ една недобра услуга.

С. Златевъ: Вие сте добъръ защитникъ, па-ли?

Министъръ-прѣседателъ д-ръ В. Рарославовъ: Много право говори.

И. Вълченъ: Какво искате да кажете, г-не?

С. Златевъ: (Възразява нѣщо)

И. Вълчевъ: Хайде, послѣ, на друго мѣсто ще се видимъ.

Искахъ да подчертая, да се помни, че днешното българско правителство се е държало по единъ коректенъ начинъ прѣзъ цѣлото време на военното положение и възъ отъ него. (Ржкоплѣскане отъ дѣсницата и дѣсния центъръ) Азъ бихъ желалъ сжщото да стане, когато на тази маса стоятъ други хора. България, българското отечество, вѣрвамъ, убѣденъ съмъ, отъ такава политика, каквато държи днешното правителство, когато има военно положение, не може, освѣнъ да извлѣче полза, кой каквото ще да ми говори. Както имаме ние много горещи умове, както има между насъ мнозина, които не размислюватъ, и дохождатъ минути, когато тѣ се забравятъ, ако излизатъ по межданинѣ и говорятъ работи, съ които компрометиратъ България, българскитѣ интереси и всичко свето българско — питамъ ви азъ: какво ще стане?

В. Коларовъ: Свѣтътъ ще пропадне.

И. Вълчевъ: Вие знаете послѣдствията.

Даже отиде се дотамъ, щото се подчерта и друго отъ нѣкои отъ говорителитѣ тукъ. Имена нѣма да казвамъ, защото въ моята програма е да не виждамъ имена, защото желая никого да не нападамъ. Азъ само ви казвамъ мислитѣ, а вие проверете, кой ги е изказалъ, и си дайте сами отговоръ. Тукъ ни се каза, г. г. народни прѣдставители, че имало нѣкакви национални съюзи, . . .

Г. Кирковъ: Има, де!

И. Вълчевъ: Азъ знаа, че има. — . . . които имали пълна свобода на дѣйствия, а други-же организации нѣмали такава свобода. Азъ се сипрамъ тукъ малко, защото има нѣщо, което трѣбва да бѣде разяснено. Азъ не разбирамъ националния съюзъ въ смисълъ на шовинистически съюзъ — далечъ отъ мене тая мисль. Българскиятъ народъ не може да даде отъ срѣдата си хора, които да съставятъ шовинистически дружества. Българскиятъ здравомислящъ народъ е далечъ отъ тая идея. У насъ, въ България, ако има националенъ съюзъ, неговата задача е да пазн българското тѣло, да пазн българската земя, но да не лапти къмъ чуждото, защото онези националенъ съюзъ, който прѣскоча прага и отъ националенъ се обърне въ шовинистически, той е врѣденъ и за насъ, и за васъ, и за страната.

С. Златевъ: Значи, той измѣства правителството.

И. Вълчевъ: И азъ не бихъ желалъ да чуя името на такъвъ съюзъ. Искахъ да кажа това, за да допълня мисльта си, че много грѣшатъ онѣзи у насъ, които и въ работитѣ на единъ наистина националенъ съюзъ виждатъ работи, които не сж полезни. Азъ досега не знаа националенъ съюзъ въ България, който да работи въ друга смисль, освѣнъ да оплаква тежкитѣ загуби на ограбеното българско отечество и да дѣйствува по единъ миренъ и лояленъ начинъ, щото тая истина да се възприеме отъ всички и да може по единъ миренъ начинъ тая онещастена България да получи своето право. Ако това вие наричате врѣдно, приемоте го за врѣдно. Въ други държави таква съюзи има, но, за жалостъ, тѣ вече не сж националистически. Тѣхната работа отива дотамъ, щото тѣ забраняватъ на извѣстни граждани, които сж българи, да се казватъ българи. И това било националенъ съюзъ! Тѣ се стараятъ съ всички срѣдства да загубятъ ония черкви или училища, които сж български. Знаете ли, какво правятъ тѣ съ онѣзи българи духовни лица и учители, които проповѣдватъ свѣтлината и истината и се стремятъ да образуватъ тѣзи, между които живѣятъ? — „Трепете, чистете — това сж български свещеници, това сж бъл-

гарски учители!“ Ама всичко свето и мило за българина тѣ тъпчатъ най-помиловито, тѣ се подиграватъ съ него, тѣ светотатствуватъ съ него. И азъ съмъ слушалъ мнозина отъ насъ да казватъ: „Ако първѣтъ по този начинъ националистическиятъ съюзъ въ нашитѣ съседни държави, какъ ще отидатъ?“ Това и днесъ става. И за тѣзи съюзи, които носятъ нахитѣ „национални съюзи“, ние смѣло можемъ да кажемъ, че ако и най-напрѣдъ, врѣменно, да принадлежатъ известна видима полза на своитѣ държави, но въ послѣдствие тия държави скъпо ще платятъ — азъ съмъ дълбоко убѣденъ въ това — защото онуй, което е отъ него съ такива срѣдства, чрѣзъ такива шовинистически похвати, нѣма да даде миръ и спокойствие на ония държави, дѣто това става. Азъ, повтарямъ, съмъ дълбоко убѣденъ въ това, защото всичко, което не става по естествения си пътъ, то не е придобивка. Такова е моето убѣждение, и азъ го поддържамъ. И съмъ дълбоко убѣденъ, че ще дойде день, когато, за своитѣ онетелни интереси, България, по този начинъ, както азъ изложихъ, по единъ свършено миренъ и лояленъ пътъ, ще бѣде възмездена. Ако България бѣде България на разума, на трѣзвостта и на въздържаността, дълбоко съмъ убѣденъ, повтарямъ, че ще възтържествува.

Г. г. народни прѣдставители! Въ този редъ на мисли менѣ ми се видѣ — право да ви кажа — странно миѣнито, което се изказа отъ уважаемия нашъ другаръ г. Теодоръ Теодоровъ. Той ни каза, че имало моменти, когато народитѣ шурясвали. Азъ отхвърлямъ съ всички сили това по адресъ на българския народъ, и моля всички вие да го отхвърлите, защото това е клевета за българския народъ. Българскиятъ народъ никога не е шурясвалъ и нѣма да шурясва.

Д. Теневъ: Той не каза това за българския народъ.

И. Вълчевъ: Българскиятъ народъ притежава всичкитѣ ония качества на една трѣзва, здравомисляща, разумна и въздържана нация. И това съ гордостъ мога да подчертая, защото тѣзи качества на българския народъ го запазили чрѣзъ вѣкове въ неговата народностъ, въ неговото име и въ неговата земя. И ще дойде день, когато той ще се издигне още по-високо, за да каже на всички, че онова, което не се убива, не може да се убие, че онова, което не умира, не може да умре. Жизнеспособниятъ български народъ ще отстои съ гордостъ на всички тия, които посѣгатъ върху неговия животъ. И съмъ увѣренъ, че той не само не шурясва, но всѣка една работа обмисля и здравъ върви въ своя пътъ. Това е за честь на българския народъ.

Сега, защо е важно това, та го изтъквамъ тукъ — че българскиятъ народъ прѣдставлява отъ себе си такава една здравомисляща нация? Защото се доказва, че слѣдъ героичната балканска война, която му нанесе такива тежки рани, слѣдъ тая борба, която той води съ нечуванъ героизмъ, съ нечувано самопожертвуване, този народъ, който се би на петъ страни и устоя съ достоинство интереситѣ на България, този сжщиятъ народъ, слѣдъ свършването на войната, цѣлъ, цѣлокупенъ се изказвапе и имаше ламтежи да се прѣдаде веднага на мирна, културна работа, да излѣкува ранитѣ си, да възстанови мощта си. Слѣдъ такава една война, каквато прѣживѣ българскиятъ народъ, той прояви такава трѣзвостъ прѣдъ загубитѣ си, прѣдъ онсправданитѣ си, прѣдъ своето ограбване, прѣдъ своитѣ тежки рани, които го бѣха съсипали. Тоя народъ се яви пакъ съ твърда воля, готовъ за културна работа и направи твърдѣ много, за да възобнови силитѣ на нашето нещастно

отечество. Този сжщиятъ народъ слѣдъ свършването на недавнашното минало, пълно съ бури и тежнини, посочи пътя, по който ще върви България, и той изяви, какво желае. И тоя пътъ, слѣдванъ отъ народа ни, се схвана много добръ отъ днешното наше правителство, защото то узна тежненитѣ на този народъ, то узна, че той не желае друго, освѣтъ културна работа, за да закрѣпне своята страна. И българското правителство, като се вслушваше въ тежненитѣ и желанитѣ на народа, при настъпната страшна европейска война, схващайки неговитѣ тежненитѣ, объяви неутралитета на България. Правителството наистина е сполучило да отгадае желанието на народа. И понеже то объяви този неутралитетъ, българскиятъ народъ разбра, че неговитѣ сждбини се намиратъ въ твърди рѣцѣ, че неговитѣ сждбини сж сложени въ рѣцѣ изпитани, въ рѣцѣ такива, които и при други тежки за България врѣмена сж запазили българскитѣ интереси. Азъ нѣма да помпамъ кога е било това — вие го знаете. Два-три нѣти г. министъръ-прѣдседателъ, който прѣдседателствува днешното правителство, сжщиятъ-же този български държавенъ мжжъ въ едно недалечно минало врѣме показа, че той прѣди всичко и при всичко има присърце само интереситѣ на България. И тогава можемъ да кажемъ, българскитѣ интереси бѣха добръ разбрани и добръ запазени. Днесъ, може би нѣхмѣ да имаме нѣкаква отдѣлна областъ Южна България и нѣкаква сѣверна областъ — днешна България, но благодарение твърдостта на сжщитѣ-же хора, на сжщитѣ-же борци, които и тогава се борѣха, ние сполучихмѣ да имаме обединенето на българската нация отсамъ и оттамъ Балкана. И колкото бѣше възможно, българскиятъ народъ направи всичко, за да се закрѣпне въ едно самостоятелно, свободно княжество. Ако нѣкои искатъ нарочно да забравятъ това, историята нѣма никога да го забрави. И кой каквото иска да казва, но не може по никакъ начинъ да се отрече това, което е станало вчера. Може-би, и тогава нещастна България висѣше на косъмъ, но благодарение на добритѣ и твърди рѣцѣ, които посрѣщнаха събитията съ куражъ и не се поколѣбаха да дадатъ едно правилно направление на българскитѣ интереси, българскиятъ народъ възтържествува и успѣ да бѣде обединенъ, да живѣе единъ по-честитъ и спокоенъ животъ. Та сега искаме да кажа, днешното правителство, схващайки нуждитѣ на страната, объяви неутралитетъ, и то не само го объяви, но продължава неуклонно, строго, лоялно да пази този неутралитетъ. Това се объяви и въ тронното слово. Народното прѣдставителство, чрѣзъ отговора си, подчертава тази разумна, тази добра политика на своето правителство, възпрѣта отъ цѣлия народъ. И затова народното прѣдставителство казва, чрѣзъ своя отговоръ, който е сега на наше обсъждане, че българското депутатство ще даде пълната своя подкрѣпа на правителството за запазване на тоя неутралитетъ, който е толкова нуженъ, толкова полезенъ за върховнитѣ нужди на страната.

Нѣкои отъ г. г. прѣждоговоривнитѣ ни казаха, че тоя неутралитетъ трѣбва да вземемъ като наблюдателенъ, други пъкъ го нарекоха съ други термини. Азъ, обаче, заявявамъ, че този неутралитетъ, тѣй, както е обявенъ и както го видѣхме досега, не може да получи друго название, освѣтъ: честенъ, лояленъ и искренъ неутралитетъ. Това е една цѣла истинна

Г. Кирковъ: Вие му приписвате такива качества, като-че-ли говорите за нѣщо живо. (Смѣхъ)

И. Вълчевъ: Насъ ни казаха: „Че какъ вие можете да твърдите, че този неутралитетъ не е наблюдателенъ или не е очаквателенъ?“ Защо, г-да? Да се по-

питаме и да си отговоримъ. Казахъ, нѣкои отъ г. г. опозиционнитѣ шефове твърдятъ, че неутралитетътъ билъ очаквателенъ, други пъкъ го нарекоха не очаквателенъ, ами му турнаха приложителното „наблюдателенъ“. Азъ искамъ да кажа само едно. Турете му какъвто щете епитетъ; ако се яви нѣкой отъ опозиционнитѣ шефове да му тури друго нѣкое прилагателно, ще видимъ тогава; обаче искамъ да подчертая, че всички — ама всички — които се постараха, по единъ или другъ начинъ, да компрометиратъ тоя неутралитетъ, за тѣхно нещастие, не успѣха. Не успѣха затова, защото тѣ искаха да се покажатъ прѣдъ народа, че тѣ сж за неутралитетъ, ама не такъвъ. А какъвъ другъ? Значи, искатъ очаквателенъ или наблюдателенъ неутралитетъ. (Смѣхъ)

А. Малиновъ: Издѣхвателенъ.

И. Вълчевъ: Г. г. народни прѣдставители! Менѣ ми се струва, че тия похвати, които употребиха нѣкои отъ г. г. опозиционнитѣ водители, за да кажатъ, че този неутралитетъ не с нѣщо отъ голѣмъ интересъ, че той прѣдставлява една играчка, не сж сполучливи. Всѣки мѣри неутралитета по своя аршинъ, и какъвто калѣпъ му дойде, подъ такъвъ лѣга. (Веселостъ) За мене, обаче, и за народното прѣдставителство ще остане фактъ безспоренъ, че и народътъ, и народното прѣдставителство не могатъ да заявятъ, не могатъ да говорятъ, че този неутралитетъ не е полезенъ за България. Всички въ това сме съгласни; и ония даже, които по други въпроси сж държали друго поведение, дойдоха тукъ да признаятъ, че тоя неутралитетъ е полезенъ за България. Шомъ тоя неутралитетъ прѣзъ толкова време, при едни такива сждбоносни моменти внесе въ България спокойствие, шомъ този неутралитетъ отстрани онова, което прозѣше надъ България, азъ съмъ убѣденъ, че ако нашето правителство нѣмаше твърдата воля да не се подаде на разни искания, отъ дѣто и да идѣха тѣ, България имаше скжпо да заплати. Въ това съмъ дълбоко убѣденъ и никой не може да ме разубѣди.

Г. Кирковъ: Значи, не глътна вждицата.

И. Вълчевъ: Сега, да-ли правителството съ тоя неутралитетъ е избѣгнало вждицата, това ще кажете Вие, г. Кирковъ, защото Вие сте по принципъ, както знаете, . . .

Г. Кирковъ: Противъ вждицитѣ.

И. Вълчевъ: . . . не противъ вждицитѣ, но противъ рсичко. Азъ, обаче, държа да подчертая — и това ми дойде на умъ по поводъ на онова, което каза г. Кирковъ — че обявениятъ неутралитетъ отъ България не е въ тази смисълъ, както го тълкуватъ нѣкои отъ г. г. прѣдговорившитѣ, като казваха: „Тоя неутралитетъ вие можете да пазите, но можете сжщеврѣменно да встѣпите и въ извъстни прѣговори съ една отъ групировкитѣ на воюващитѣ днесъ страни“. Азъ това нѣщо — позволете ми да обявя прѣдъ васъ — не го разбирамъ. (Веселостъ) И като говорятъ да се отпочнатъ прѣговори, казватъ: „Тия прѣговори не бива да се свѣршатъ, а така само да се водятъ прѣговори“. Ако вие можете да възприемете това, възприемете го, но азъ мисля, че тия, които говорятъ това нѣщо, сами ставатъ смѣшни. Азъ мисля и вѣрвамъ, че нѣма да се намѣрятъ депутати, които да трѣтнатъ по такъвъ единъ пътъ защото, за да почнешъ да водишъ прѣговори, безъ да ги свѣршишъ, то значи само да си тропишъ главата.

М. Турлаковъ: Вие казахте, че не можете да слѣдвате тия хора, които водятъ такива прѣговори.

Ами ако излѣзе, че вѣрвите съ хора, които водятъ такива прѣговори, какво ще стане?

И. Вълчевъ: Ние говоримъ за настоящето, г. Турлаковъ.

М. Турлаковъ: Именно въ настоящето тъкмо това се вѣрши.

И. Вълчевъ: Ние говоримъ за днесъ.

А. Димитровъ: Ако Ви кажатъ, че вчера сж водени прѣговори?

Прѣседателъ: (Звъни)

И. Вълчевъ: Това на Васъ може да сж казали, г. Димитровъ. На мене не вѣрвамъ никой да го каже — отъ мене криятъ. Моята мисълъ бѣше таа, че оизи, който е обявилъ неутралитета, той разбира съ това, че нѣма да вземе страната нито на едната, нито на другата групировка. Това е аслж неутралитетъ. А вие разбирате неутралитета, хемъ да го пазите, хемъ да трѣгнете съ едната отъ групировкитѣ. Така ли разбирате? Добрѣ, ама днешното правителство на България нѣма да направи такова нѣщо. Днешното правителство, на никаква цѣна, по никакви внушения отъ никого, нѣма да се поведе въ такъвъ кривъ пътъ. Днешното правителство, убѣденъ съмъ, ще остане твърдо въ това, което декларира прѣдъ шефовеѣ на опозицията, въ това, което декларира въ комисията по отговора на тронното слово: то ще остане твърдо на това рѣшение и ще продължава да пази този неутралитетъ, както му сочатъ интереситѣ на България.

Г. Кирковъ: Голѣма халка изежѣ, ама, голѣма дума не казвай!

И. Вълчевъ: Азъ познавамъ хората, за които говоря. Не съмъ отъ вчера съ тѣхъ, г. Кирковъ. Азъ знаа и въ други минути, но-трудни за България, какъ сж постѣпвали тия хора, и мога да те увѣри, че нѣма да отстѣпятъ нито стѣпка отъ този пътъ. Това ти гъ казвамъ, да го знаешъ и да го запомнишъ. (Веселостъ)

Г. г. народни прѣдставители! Азъ се обърнахъ лично къмъ г. Киркова — да ме извинява за това — защото искамъ да съмъ начисто съ него.

Г. Кирковъ: Нѣмамъ нищо противъ: както азъ се обръшамъ къмъ Васъ, тъй и Вие можете да се обръшате къмъ мене.

И. Вълчевъ: И сега ми дохожда на умъ онова прѣрекание, което г. Теодоровъ имѣ съ г. Стамболийски. Напълно сподѣлятъ мисълъта на г. Теодорова, че трѣбва да се говори малко за външната политика. Но не мога да одобря постѣпката му, когато той направи бѣлѣжка на г. Стамболийски, че много го прѣкалилъ, миналъ границата на онова, което трѣбва да се говори, а шомъ се обади г. Стамболийски, г. Теодоровъ отстѣпи и каза: „Г. Стамболийски е новъ политикъ — не е врѣлъ и кипѣлъ. та, казва, това може да се дължи на туй нѣщо“. Азъ заявямъ, че г. Стамболийски не е толкова новъ — той отдавна се бори. Ако е направилъ това по неврѣдпаване, то е другъ въпросъ. Но менѣ ми прави впечатление отстѣпленieto на г. Теодорова: за да не се разсърди г. Стамболийски, той му направи воднага една концесия. Азъ мисля, че за доброто на г. Стамболийски, понеже г. Теодоровъ го нарече младъ политикъ — трѣбваше да го отклони отъ такъвъ неправиъ пътъ, та въ бѣдѣше да се пази. Това

не е нищо. И ако г. Теодоровъ бѣше държалъ това поведение, г. Стамболийски щѣше да се възползува и другъ пътъ щѣше да бѣде внимателенъ. Това нѣщо е въ негова полза. Г. Стамболийски! Нѣмамъ за цѣль да Ви обиждамъ, а имамъ за цѣль само да Ви кажа, че това, което направи г. Теодоровъ спрямо Васъ, може-би да не Ви прѣдпази другъ пътъ отъ грѣшката, която направихте. Затова г. Теодоровъ трѣбваше да Ви каже чисто и ясно: „Азъ, г. Стамболийски, не одобрявамъ Вашето много говорене по външната политика въ днешния моментъ“. Тогава щѣше да се постигне цѣльта.

А. Димитровъ: Цѣльта Ви е да развалите блока, ама не ще успѣете. (Смѣхъ)

И. Вълчевъ: Заявявамъ Ви най-тържествено, че не Ви завиждамъ на блока. (Веселостъ)

А. Кундалевъ: И Вие взехте да отстѣпвате сега.

Прѣдседателъ: (Звъни) Моля, г-да, оставете тия приказки.

И. Вълчевъ: Увѣренъ съмъ, че тамъ, дѣто има сериозна работа за работене, когато народното прѣдставителство е проникнато отъ своитѣ длѣжности, било съ блокъ, било безъ блокъ, то ще изпълни своя длѣгъ. Това е моето убѣждение. Когато се прѣдлага нѣщо хубаво отъ опозицията, за мене не е важно, отъ коя група произтича то; за мене е важно, че произтича отъ български депутати. И тогава, когато то е полезно, макаръ да е отъ тукъ (Сочи лѣвницата) ще го приема, безъ да се двоумя. Но тогава, когато забѣлѣжа, че тукъ се говори съ други цѣли, азъ ще се боря до край, отъ никого нѣма да се спра, ще кажа моето мнѣние и нека народнитѣ прѣдставители взематъ каквото рѣшение искатъ.

Г. г. народни прѣдставители! Нека кажемъ нѣколко думи и по отношение на това, което ни се заявяваше тукъ, отъ трибуната: че всѣкото нещастие на България билъ 16 юний. Азъ ви се моля, нека се разберемъ по тоя въпросъ съ двѣ-три думи.

Министъръ-прѣдседателъ д-ръ В. Радославовъ: Заминаги.

И. Вълчевъ: И това ще го кажа отъ трибуната, за да имате нашия отговоръ веднѣжъ-завѣкога. То е слѣдующето. Азъ не мога да разбера, ако България тежко пострада, ако България бѣше онеправдана, ако български земи бѣха ограбени, 16 юний ли е, за Бога, причината?

Х. Гендовичъ: Не е. Азъ ви казахъ, че не е.

И. Вълчевъ: Ама това не може да се поддържа, г-да. Ако ние почитаме себе си, като синове на този народъ и като български депутати, не можемъ да поддържаме такова нѣщо. Защо? Значи, ние сами да признаемъ, че ония, които взеха земитѣ ни, които всѣчко българско потыпкаха и изгориха, които всѣчко българско унищожиха по най-бруталенъ начинъ, право го направиха. Вие знаете, че още когато нѣмаше никакво подозрѣние срѣщу съюза между България и другитѣ съседни държави, съ които воювахме, когато нашитѣ войски проливаха своята скъпа кръвъ по полетата на Люле-Бургазъ, подъ Одринъ и на Булаиръ, когато съ едно самоотвержение пожертвуваха живота си и отиваха на явна смъртъ да запазятъ България и другитѣ балкански държави, тия-же наши съюзници, какво правѣха още тогава? Правѣха укрѣпления, правѣха окопи срѣщу насъ и се готвѣха за война. Какъ мо-

жемъ да си затваряме очитѣ при тия факти? Ами може ли това да бѣде? Защо правѣха тия окопи, тия укрѣпления, защо вземаха такива позиции срѣщу насъ? Не бѣше ли явно отъ това, че тѣ се готвѣха да ни нападнатъ и да ни разплатятъ съ черна не-благодарностъ за нашитѣ скъпи жертви, . . .

Министъръ-прѣдседателъ д-ръ В. Радославовъ: Вѣрно.

И. Вълчевъ: . . . за ония жертви, които нашитѣ братя, нашитѣ роднини сложиха при Булаиръ, подъ Одринъ и другагѣ. Можеше ли сърбинътъ или гъркътъ да помисли за Македония, безъ тази героична война на българския народъ? Гръцкиятъ народъ за Критъ продължава да се бори 20 години . . .

Министъръ-прѣдседателъ д-ръ В. Радославовъ: Повече.

И. Вълчевъ: . . . и повече, и не можа нищо да направи. Когато българскиятъ народъ разрѣши балканския въпросъ съ скъпи жертви и съ нечувана самоотверженостъ, тогава дойдоха на готово, настапиха се въ нашитѣ земи и захванаха да правятъ окопи, за да застрашатъ и тогавашна България, вънъ отъ тия земи. Е, азъ се питамъ: можемъ ли ние, като български депутати, тукъ, отъ тая трибуна, да поддържаме, че 16 юний е причината на погрома? Това е странно, и българскиятъ народъ, въ лицето на своитѣ прѣдставители, трѣбва да отрѣже въ тоя случай и да заяви на цѣлия свѣтъ, че причината на тая неправда, която се направи съ България, не е 16 юний, а то е вѣроломството на нашитѣ съюзници, които по единъ нечестенъ начинъ го ограбиха. (Ръкоплѣсакне отъ лѣвницата)

А. Стамболийски: Говорете за бѣджето.

Министъръ-прѣдседателъ д-ръ В. Радославовъ: И то ще дойде. И него ще видите.

И. Вълчевъ: Г. г. народни прѣдставители! Азъ бихъ желалъ да имате търпѣние, што тамъ, дѣто се касае до нашитѣ върховни държавни интереси, да бѣдемъ малко по-хладни и да дѣйствуваме разумно, а не да се занимаваме съ други странични работи, защото това е важно и за опозицията, еднакво и за болшинството, еднакво и за правителството, еднакво и за народа. Тия работи трѣбва добръ да прѣцѣнимъ.

Азъ не мога тукъ, въ този случай, да не подчертая слѣдното обстоятелство. Оставете на страна 16 юний. Да кажемъ нѣщо за 17, 18 и 19 юний. Ами кой знае отъ васъ, че българскитѣ войски завзеха такива стратегически мѣста, такива хубави позиции, а биде дадена заповѣдъ — не знаамъ отъ кѣдѣ, тукъ не е за мене важно да разглеждаме сега този въпросъ — да отстѣпятъ назадъ? Азъ питамъ: защо, тогава, да говорите само за 16 юний, бе джанъмъ, не можете ли вие да погледнете задъ тоя 16 юний какво има? Когато българскитѣ войски бѣха завзели положение, което имъ даваше основание да могатъ не само да се закрѣпятъ, но и да нанесатъ по-други удари на противника, биде имъ дадена заповѣдъ да отстѣпятъ и то безъ да се знае какво е положението на бойното поле, безъ да се вземе думата на противникитѣ, че и тѣ ще отстѣпятъ. Какво значи това? Заповѣдвамъ на войскитѣ да отстѣпятъ отъ височинитѣ и да слѣзатъ въ долинитѣ, а коварнитѣ неприятели да нападнатъ войскитѣ ни, които не сж въ състояние да се бранятъ, и поставятъ българския войникъ да се брани при такова положение.

Именно тамъ е голѣмото нещастие, защото да смъкнешъ своите войски отъ добри позиции въ долините, въ равнините и да оставишъ неприятелъ да дойде да се нахвърли върху тѣхъ въ това положение, безъ да могатъ тѣ да се бранятъ, това е въ моятъ очи едно най-тежко прѣстѣпление.

Министъръ-прѣседателъ д-ръ В. Радославовъ: Право!

И. Вълчевъ: Ще дойде денъ, когато ще се разкрие това нѣщо. Азъ сега нѣма да го издирвамъ, само искамъ да ви посоча да видите, отъ какъ е дошло нещастieto на България. Кой е отговорникътъ за него, това ще се намѣри. Нищо не е останало скрито подъ небето. Каквото е извършено, и тукъ нѣма да остане скрито. Нека не се маматъ нѣкои и да казватъ: ха, голѣма работа, то се мина и замина; има много фактори, които сж дѣйствували. И не знамъ защо нѣкои господа, като говорятъ за 16 юний, иматъ слабостта много пжти да сочатъ „високото мѣсто“, а азъ не бихъ желалъ никое българско правителство да се крие задъ гърба на високото мѣсто, но да излѣзе тукъ прѣдъ народа и народното прѣдставителство и да опише положението. Не е честно за едно правителство да се крие задъ гърба на „голѣмото мѣсто“, както тѣ казватъ. Вие знаете защо. Защото ако едно правителство, когато неговото отечество прѣкарва тежки часове, когато се рѣшаватъ неговите сѣдбини, не е съгласно съ това, което става, трѣбва моментално да се оттегли, а не да стои на мѣстото си и да казва: азъ си дадохъ оставката. Каква оставка си далъ? Ами че ти управлявашъ.

П. Вангеловъ: Кой ще купува желѣзници тогава?

И. Вълчевъ: Азъ ще допълня мисълта си още съ нѣколко думи и по този въпросъ ще свърша.
Г. г. народни прѣдставители! Днесъ г. Сакжзовъ ви говори нѣкои работи. Говорѣше водителъ на опозиция, оставете другото. Той ни каза тукъ, че е дѣятелъ отъ толкова години. Да, и азъ знамъ, че той е дѣятелъ, но единъ български дѣятелъ, водителъ на известна опозиционна група въ камарата, можеше ли да говори тия работи, които той каза прѣдъ васъ? Азъ казвамъ, че не. Ще бжде нещастие за отечеството, ако единъ човѣкъ, който е приелъ водителството на известна група, върви по единъ такъвъ пжтъ. Какво ни каза днесъ г. Сакжзовъ, вие го чувате. Г. Сакжзовъ ви разправяше, какъ се е било съставило правителството на 2 и 4 юлий, и каза на г. министъръ-прѣседателя: „Въ най-тежките минути за България, когато се съставляваше кабинетътъ, когато България загинваше. Вие се откажете да вземете участие въ кабинета“. Това не е вѣрно. Г. министъръ-прѣседателътъ тогазъ се е отказалъ, но доколкото знамъ — и то е вѣрно — той посочи лице отъ своята партия, което да бжде въ кабинета. Може ли тогава да се хвърли такъвъ упрекъ, че либералната партия, въ лицето на своя шефъ, е отказала да посме управлението, когато това не е вѣрно? Защо се говорятъ тия работи? Този кабинетъ не можѣ да се състои само затова, защото тѣзи, които съставляваха коалиционния кабинетъ, тогава желаяха да иматъ въ ръцѣтъ си Министерството на външните работи. И само за това министерство тѣ сами станаха причина, щото да не бжде възможно да се осмислятъ общопартийниятъ кабинетъ. Защо хвърляте вашите грѣхове на чуждъ грѣбъ, защо вие не признавате истината? Азъ не ви кажа защо избѣгвате. Когато по-послѣ вече дойде окончателно да се формира кабинетътъ, г. Малиновъ нѣма да скрие, че той се отказа, сложи мандата си,

и само слѣдъ слагането на мандата отъ г. Малиновъ, бѣше натоваренъ г. Радославовъ, и той не отказва тая мисия, макаръ че този послѣдниятъ денъ, когато той прие тая възложена нему мисия, бѣше много по-опасенъ отъ онзи, когато г. Малиновъ ходѣше да прѣговаря за съставянето на кабинета. Г. Радославовъ прие тогава, въ този моментъ, възложената нему мисия да състави кабинетъ, когато Българското царство бѣше стигнало съ граници до Враждебна и Горна-бана, и той я прие съ куражъ, той знаеше, че го чакаше, може-би, на утрѣшния денъ смъртъ, но той не се поколѣба, той застана твърдо и каза: „Ще посме властѣта и ще направя всичко, за да спася положението“. Ето, това е истината. Не бива да се извършаватъ моменти и дати исторически, които трѣбва да знае цѣлиятъ български народъ. Нека ги знае и цѣлиятъ външенъ свѣтъ.

Прѣседателътъ: Г. Вълчевъ! Моля Ви да свършите по-скоро, защото часътъ наближава 8.

Министъръ П. Пешевъ: Нека рѣшимъ да се продължи засѣданieto.

И. Вълчевъ: Азъ нѣма да свърша въ по-малко отъ единъ часъ още.

Министъръ-прѣседателъ д-ръ В. Радославовъ: Да се продължи засѣданieto.

Прѣседателътъ: Конто отъ г. г. народните прѣдставители сж съгласни да се продължи засѣданieto, дѣлътъ свърши г. Вълчевъ, да си вдигнатъ ржката (Мнозинство) Прието.

Г. Вълчевъ! Продължавайте.

И. Вълчевъ: Г. г. народни прѣдставители! Слѣдъ всичко това, което казахъ, позволете ми да ви изтъкна още нѣкои факти пакъже, и понеже рѣшихме сега да свърша, азъ ще бжда малко по-късѣ.

Г. г. народни прѣдставители! Считамъ тукъ за своя длъжностъ да обърна вниманието ви още и на нѣкои факти, които ще иматъ значение за настоящето и бждѣщото, понеже ние, колкото и малка да е нашата държавица, трѣбва да слѣдимъ за нейните интереси безъ почивка, трѣбва да слѣдимъ за това като българини и да изхождаме въ всичко отъ точка зрѣние на българските интереси. Слѣдъ посмането властѣта отъ днешното правителство, вие знаете на какви жестоки нападки то бѣше подложено; вие знаете, че то не обърна внимание на тѣзи нападки, защото бѣше убѣдено, че дѣйствува въ единъ правъ пжтъ, и защото бѣше окуражено отъ мисълта, че България има нужда отъ работа и дѣла, а не отъ приказки. Казвамъ тѣзи работи, само затова, защото вие знаете, че слѣдъ свикването на първата сесия ние изгубихме много време само въ празни приказки, само въ заплгвания, и почти бѣше невъзможно да се направи спора, което се налагаше отъ интереситъ на България. И наистина, може ли нѣкой отъ васъ, г. г. народни прѣдставители, да отрече, да оспори, че днешното правителство стои на поста си винаги, още отъ посмането на властѣта и досега, гато не обърна даже внимание, както виждате, на онѣзи жестоки нападки, които се сипятъ върху него, но безъ никакво право, безъ никакво основание. Да нападашъ едно правителство, когато гледашъ и когато виждашъ, че върши нѣкои работи полезни за страната, разбирамъ, но да нападашъ едно правителство, когато то изпълнява своя длъжностъ, това азъ не го разбирамъ. Ето защо, понеже нѣма причини за нападки, азъ сега задавамъ този въпросъ: защо е това толкова голѣмо желание отъ опозицията, желание изказано тукъ и отъ г. Теодорова, и отъ уважаемия г. Малиновъ, и

отъ г. Сакжзова, и отъ г. Стамболийски, които едногласно казватъ: „Най-хубавото за България и за българските интереси е да се създаде единъ широко-коалиционенъ кабинетъ, въ който да влизатъ по единъ човѣкъ отъ всички партии въ страната, за да имало едно яко правителство, да могло да се направи нѣщо по-хубаво и да могло да има контролъ, защото България, при едно такова правителство, щѣла да добие по-голямъ шансъ за по-голямъ сполюки“. Г. г. народни прѣдставители! Имамъ нищо противъ, ако се възприеме идеята за коалиционенъ кабинетъ, но азъ се питамъ, не знаете ли вие въ България коалиционниятъ кабинетъ какъвъ мнѣшмашъ прѣдставлява?

Д-ръ Й. Фаденхехтъ: Сегашниятъ кабинетъ не е ли коалиционенъ?

И. Вълчевъ: Днесъ ние имаме кабинетъ, а имаме една либерална концентрация отъ либералните партии. Бждете малко търпѣливи да си изкажа мисълта. Кой не знае отъ васъ, че партията на народняшко-цанковисткия кабинетъ прѣзъ всичкото негово съществуване бѣха на два противоположни лагера и пострадаха много скжпнитъ български интереси. Кой отказва това? Азъ съмъ говорилъ съ г. г. министрите и отъ двѣтъ тия партии, и азъ знамъ какво бѣше въ тоя кабинетъ, и за нещастие тая кавга, тоя споръ, това недоразумѣние стана въ едно врѣме, когато България прѣживѣваше единъ най-сждбоносни моменти. Ако въ недалечното минало единъ коалиционенъ кабинетъ, и то само отъ двѣ партии, нмаха несъгласие отъ начало и до край, и по причина на това несъгласие станаха такива вѣдни работи за България, азъ ви питамъ: можете ли вие да бждете поклонници на коалиционенъ кабинетъ? Това не може да бжде. То е не полезно, а вѣдно. Но, ако правителството намѣри за добръ, съ съгласието на болшинството и опозицията, да стане коалиционенъ кабинетъ, нека стане; моето мнѣние е, че не добро, а зло ще бжде — никакво добро. Но, г. Сакжзовъ ни кава: „А, ама тогава ние ще знаемъ какво става въ страната, какво се върши, та ще можемъ да вземемъ мѣрки паврѣме България да бжде изкарана на спасителния брѣгъ“. Азъ питамъ, а вие ще си отговорите сами на въпроса, който ще задамъ: има ли нѣкаква прѣчка-опозицията всоцѣло и нейнитѣ шефове, ако желаятъ да съдѣйствуватъ на правителството и вънъ отъ кабинета, за да могатъ да се напавляватъ отечественитѣ работи къмъ единъ спасителенъ пътъ? Не. Кой прѣнъ на опозицията въ днешното трудно врѣме да помага на българското правителство, за да се взематъ такива мѣрки каквито тѣ казватъ? Никой. Противното би значило: ако сме въ кабинета, ще работимъ за доброто на България, ако сме вънъ отъ кабинета — толкова ни държи.

К. Сидеровъ: Никой не е казалъ това. Недѣйте извѣртва.

И. Вълчевъ: Моля. Бждете спокойни, азъ казвамъ моето мнѣние.

М. Турлаковъ: Той тѣй си го обяснява.

И. Вълчевъ: Важното за мене е това, г. г. народни прѣдставители, че тѣ заявятъ така: „За да можемъ да работимъ за доброто на България, вземете ни въ кабинета“ — това е мисълта имъ. Азъ отговарямъ, че на патриотитѣ българи, на разумнитѣ държавни мъже никой не прѣчи, и безъ да сж въ кабинета, да дадатъ своето съдѣйствие, своята помощъ на българското правителство, за да изкара то до край работитѣ тѣй добръ, както сж започнати. Това

ми е мисълта. Г. г. народни прѣдставители! Могатъ да се говорятъ разни приказки, но за насъ е важно да видимъ какъ стои сжщността на въпроса. Азъ отговарямъ, че би трѣбвало, дългъ се налага на водителитѣ на опозицията да бждатъ проникнати отъ по-благородни чувства, да бждатъ проникнати отъ върховнитѣ интереси на страната и нека заповѣдатъ, кой съ каквото може, да съдѣйствуватъ на българското правителство, което ще имъ изкаже своята признателност, нека заповѣдатъ да съдѣйствуватъ на българското правителство да работятъ, за да можемъ да направимъ хубави работи за нашето отечество.

Г. Кирковъ: А, така, тѣ да биятъ тѣпана, а вие да събирате парсата.

И. Вълчевъ: Г. Кирковъ ме подѣща и иска да каже, че българската рѣжда до тамъ е стигнала, щото да затвори очитѣ на всички, та да не виждаме прѣдъ насъ какво се намира. Не, азъ отхвърямъ това. У българския народъ сѣ има трѣзвостъ; между българскитѣ държавни мъже отъ миналото сѣ има и такива, които скжпятъ и ще скжпятъ интереситѣ на България. И когато разбератъ, че тѣхна длжностъ е и вънъ отъ кабинета да дадатъ своето съдѣйствие, тѣ ще го дадатъ.

Г. г. народни прѣдставители! Въ миналата война — нека сж двѣ думи кажа — когато управляваше народняшко-цанковисткото правителство, българскитѣ народъ, цѣлата опозиция, като единъ човѣкъ, се притече на помощъ, безъ да претендира да влиза въ кабинета. Г. Теодоровъ вчера ни казваше така: „Ние тогава не съставихме коалиционенъ кабинетъ, защото никой не го искаше“. Никой не го искаше, та затова не го съставили. Ами защо да го некалъ? На-ли вие сподѣляте, че въ такива врѣмена трѣбва коалиционенъ кабинетъ? Ами то е сѣ едно. Ама, казватъ, тогава ентусиазмътъ и сплотението бѣха голѣми. Да, трѣбва да признаемъ, и съ задоволство констатирамъ, че въ нея война и интеллигенцията, и снафѣтъ, и малки, и голѣми, и земледѣлци, и всички, като единъ човѣкъ се групираха около правителството. И това го направи не друго, а съзнанието на тѣхния общественъ дългъ къмъ него, да се сплотятъ и да закрѣпятъ своето отечество жато българи. И това прави честь. Азъ питамъ, това ли поведение държи сега опозицията?

С. Златевъ: Такъвъ ли духъ има и у народа, помислете.

И. Вълчевъ: Далечъ не. Азъ не казвамъ „всички“ — забѣлжжете думитѣ ми — „пѣкон отъ опозицията“, и това е фактъ, който не може да се крие. Споредъ мене, тѣзи господа отъ опозицията, които слѣдватъ тоя пътъ, злѣ правятъ, защото вѣдятъ не на правителството, а на своето отечество, вѣдятъ на неговитѣ интереси. Правителството е днесъ, утрѣ ще си отиде, но това, което вие направите, като по-костъ на държавата и народа, то не може да се по-прави, ще стане късно. Затова, азъ правя апелъ къмъ всички: недѣйте слуша тѣзи подмамливи мисли — „Не сме въ кабинета, затова не помагаме“. Не, тая мисълъ е крива, трѣбва да се избие изъ главитѣ на всички и всички да помогнемъ на страната си, която повече отъ всѣки другъ пътъ има нужда отъ обединитѣ сили и на опозиция и на болшинство, и на народъ. Това е моето дълбоко убѣждение, и азъ ще ви моля да бждемъ проникнати отъ такива чувства.

Г. г. народни прѣдставители! Имахъ желание да говоря и по други пѣкон въпроси, но понеже врѣмето е напѣрѣдало, засѣдането не се отложи за утрѣ, азъ ще пмамъ случая на друго мѣсто и при другъ

случай да изкажа това, което сега не можахъ да изкажа. Но сега ще ви моля, недѣйте нищо на минута пада въ странични увлечения, пазете, като светиня, българскитѣ интереси, недѣйте обръща внимание кой е на стола на правителството, недѣйте обръща внимание на ония злокобни проповѣди на пѣкон, които не съзнаватъ своитѣ длѣжности и готвятъ голѣмо нещастие за България. Притечете се на помощъ всички, и болшинство, и опозиция да подкрѣпимъ въ това направление ония неутралитетъ, който правителството е обявило. Недѣйте, моля ви се, правни нищо, съ което, макаръ и сѣпка отъ компрометиране да се хвърли върху него, защото нашето правителство, както чухте, се държи въ контактъ и съ двѣтъ групировки. Не е вѣрно твърдението, че българското правителство било имало сношение или влизало въ обяснение само съ една отъ групировкитѣ или, именно съ тройния съюзъ. Това не е вѣрно. Българското правителство се държи въ контактъ и съ тройното съглашение, и съ тройния съюзъ, сега двоенъ; българското правителство и прѣдъ единтъ, и прѣдъ другитѣ обяснява своето положение, обяснява мотивитѣ, които сж го накарали да държи неутралитета, и едната, и другата страни одобряватъ неговото поведение, и единтъ, и другитѣ признаватъ, че България, чрѣзъ този свой неутралитетъ, който се пази строго и лоялно, помага и на едната, и на другата страни, и при такова едно положение България си осигурява оигѣзи придобивки, които ѝ се слѣдватъ и които сж нейни. Безъ това поведение, нарушимъ ли го, ние рискуваме. Мнозина тукъ признаватъ, че положението е опасно. И въ таква опасни, тежки врѣмена, политиката е тая — да бждемъ въ съгласие, да бждемъ въ обяснение по всички въпроси днесъ-заднесъ и съ двѣтъ страни, и когато тѣзи двѣ страни ти заявяватъ, когато тѣ те увѣриватъ, че това поведение е приемливо, азъ съмъ убѣденъ, че щомъ настѣпи моментътъ на ликвидацията,

България за тая заслуга ще получи своето, а вие знаете кое е на България и кое ще получи. Ето защо, азъ ще ви моля, недѣйте обръща внимание на нищо, което отстраши ви се говори, защото много е опасно едно правителство или едно Народно събрание да се подхлъзне по единъ кривъ лѣтъ. Това нѣма да донесе никакво добро, напротивъ, нма се рискъ, намѣсто добро, да направимъ непоправима злина на отечеството си. Недѣйте се шегува, г-да, нека минемъ тѣзи тежки минути, и тогава заповѣдайте, коалиционентъ ли кабинетъ ще правите, единиченъ ли кабинетъ ще правите, както щете управлявайте, но закрѣпете и запазете България. Азъ не знамъ, ако не запазимъ България, какво ще управлявате. За какво ние се боримъ? Прѣди всичко, да запазимъ България. Запазете я. Ще дойде единъ денъ, може би, когато ще бждеме въ по-друго положение, когато ще бждеме въ по-друго обяснение, но сега-засега, което мнѣ е това, че въ тия минути трѣбва да напуснемъ тѣсното партизанство, отъ тѣсно партизанство днесъ-заднесъ нѣма нужда, а има нужда да помогнемъ — въ това съмъ пълноно убѣденъ.

Ето защо, като съмъ принуденъ да свърша по причина на напрегнатото врѣме, отправямъ послѣденъ апелъ къмъ васъ — дайте всичкото свое съдѣйствие на правителството да може то, заедно съ васъ и съ вашата помощъ, да направи да възтѣрже-ствува правата кауза на България, и България да спечели това, което изгуби въ миналата война. (Ръкоплѣскане отъ дѣсенната и дѣсеня центъръ)

Прѣдседателъ: Съгласно рѣшението на Народното събрание, заседанието ще се вдигне. Утрѣ въ опредѣленото отъ правилника врѣме ще продължимъ сѣщия дневенъ редъ, който имаме днесъ.

(Вдигнато въ 8 ч. 30 м. вечерята)

Прѣдседателъ: Д-ръ Д. К. Вачовъ.

Подпрѣдседателъ: Д-ръ И. Момчиловъ.

Секретаръ: Д-ръ Ф. Симеоновъ.

Началникъ на Стенографското бюро: Т. Гължбовъ.